

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Kateřina Imrýšková

Vliv volebního systému na formování stranického systému ve Španělsku

Bakalářská práce

Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 28. 4. 2016

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce Mgr. Vladimíru Eštokovi za jeho metodické, odborné vedení a veškerý čas, který mi věnoval a bez jehož pomoci a cenných rad by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod.....	5
1. Teorie stranického a volebního systému.....	8
1.1. Teorie stranického systému.....	8
1.2. Teorie vazby stranického a volebního systému	16
2. Hlavní proměnné poměrných volebních systémů.....	20
2.1. Velikost volebního obvodu.....	21
2.2. Volební formule.....	23
2.3. Uzavírací klauzule	26
2.4. Počet a charakter skrutinií.....	28
3. Vývojové fáze stranického systému Španělska	29
2.1. Tranzitní fáze umírněného pluralismu 1977–1982.....	29
2.2. Fáze systému predominantní strany 1982–1993.....	36
2.3. Fáze bipartismu v období 1993–2015.....	40
4. Volební systém Španělského království	47
4.1. Jednotlivé aspekty volebního systému a jejich vliv na stranický systém	48
4.1.1. Volební obvod.....	48
4.1.2. Volební formule.....	52
4.1.3. Uzavírací klauzule, přirozený volební práh	56
Závěr	58
Seznam zkratk	62
Seznam tabulek	63
Literatura.....	64
Abstrakt.....	69
Abstract.....	70

Úvod

Současný moderní politický systém Španělského království se začal utvářet po úmrtí vůdce Francisca Franca a jeho nahrazením španělským králem Juanem Carlosem, kterého pověřil jako svého následníka. Důležitým momentem bylo přijetí Zákona o politické reformě roku 1976, který přiřknul legitimitu panovníkovi i premiérovi. Celé budování politického systému je tedy spojeno s odbouráváním starých struktur z autoritářského režimu. Cílem této bakalářské práce je analýza volebního a stranického systému Španělska a jejich vzájemných interakcí. To znamená způsobu, jak se tyto dvě složky politického systému ovlivňují. V práci jsou tyto poznatky následně aplikovány na výsledky všech doposud konaných voleb, a to konkrétně od prvních svobodných voleb v období tranzice roku 1977 po poslední volby roku 2015. Stanovená hypotéza v práci je: Volební systém formuje specifickou podobu stranického systému ve Španělsku, tato konkrétní podoba volebního systému pak vede ke zvýhodnění dvou velkých politických stran. Hypotéza bude ověřována za pomoci teorie volebních a stranických systémů, aplikace proměnných poměrných volebních systémů a přirozeného volebního prahu.

Práce je případovou studií stranického a volebního systému Španělska za užití kvantitativních dat v podobě volebních výsledků, které jsou získány z oficiálních webových stránek Ministerstva vnitra Španělského království. První kapitola se zabývá teorií stranických a volebních systémů. Její první část se věnuje stranickým systémům jako takovým, na začátku je nastíněna jejich problematika, různé přístupy dělení stranických systémů a následně jsou zde zmíněny a popsány jednotlivé typologie několika evropských autorů, a to konkrétně: Maurice Duvergera, Jeana Blondela a Giovanni Sartoriho. Na základě teoretického základu M. Duvergera G. Sartori definuje typy stranických systémů podle počtu relevantních stran v systému, jejich vzájemných interakcí a ideologického rozpětí mezi nimi, jeho teoretický přístup je následně využit při tvorbě třetí kapitoly. Druhá část první kapitoly vysvětluje vztah mezi stranickými a volebními systémy a jako hlavní teoretický proud je zde užit přístup Maurice Duvergera ve formě jeho tzv. sociologických zákonů, na něž později taktéž navázal Giovanni Sartori a tyto zákony redefinoval.

Druhá kapitola uvádí hlavní proměnné poměrných volebních systémů, jako jsou volební obvod, uzavírací klauzule, volební dělitel a počet skrutinií a zároveň zkoumá jejich vliv na podobu stranického systému. Třetí kapitola je dělena do fází stranického systému podle přístupu G. Sartoriho na fázi umírněného pluralismu, systému predominantní strany a bipartismu. Ve všech fázích jsou rozebírány jednotlivé volby od prvních voleb roku 1976 až po volby roku 2011 a hlavní historické události. Jsou zde především analyzovány volební výsledky se zaměřením na jejich proporčnost pomocí srovnání procentního zisku hlasů a mandátů. Čtvrtá závěrečná kapitola reflektuje volební systém Španělska a jeho konkrétní vliv na podobu stranického systému. Zaměřuje se na nejdůležitější aspekty ovlivňující podobu stranického systému, které byly zmíněny již v druhé kapitole. V závěru jsou pak shrnuty dosažené výsledky.

Práce dále zkoumá specifika španělského stranického systému, jaké porevoluční události determinovaly jeho současnou podobu, jak se vyvíjel a čím je nyní charakteristický. Hlavní výzkumná otázka bakalářské práce je stanovena následovně: *Jak volební systém ovlivňuje podobu stranického systému ve Španělsku?* Doplnující otázky, které jsou v práci zkoumány zní: *Které složky volebního systému mají největší vliv na tvorbu stranického systému? Jak se měnila podoba stranického systému od roku 1977 v období tranzice až po současnost?*

Literatura zabývající se tímto tématem je v českém politologickém prostředí vcelku obsáhlá, stranickými a volebními systémy se v ČR zabývají autoři jako Miroslav Novák, Tomáš Lebeda, Vít Hloušek, Lubomír Kopeček, Blanka Říchová a mnozí další. Česká politologie je celkově nejvíce zainteresována v zemích bývalého východního bloku, zejména v zemích střední Evropy nebo v tradičních západoevropských státech, nezaměřují se však na španělský politický systém. Významná část českých autorů však zkoumá volební systémy jako takové, jejich typy a příznačné rysy. Klasifikací volebních systémů se zabývá kniha od kolektivu autorů Romana Chytilka, Jakuba Šeda, Tomáše Lebedy a Dalibora Čalouda s příznačným názvem *Volební systémy*. Autoři zde nezkoumají pouze druhy volebních systémů, ale také jejich vliv a dopady v praxi. Podobnou strukturu má i monografie od Miroslava Nováka a Tomáše Lebedy *Volební a stranické systémy: ČR*

v *mezinárodním srovnání*, s tím rozdílem, že zkoumá i stranické systémy a volební reformy v některých zemích jako např. v Japonsku a na Novém Zélandu. Jednotlivá stádia stranického systému jsou převzata od již zmíněného italského autora Giovanni Sartoriho, z práce *Strany a stranické systémy*. Kniha podává přehled stranických systémů a také klasifikaci, jež se stala významnou typologií. Věnuje se taktéž povaze politických stran a jejich vnitřnímu uspořádání. Co se týče stranických systémů, knihy českých autorů jsou taktéž zaměřeny především na Českou republiku nebo na evropské země s dlouhou demokratickou tradicí. Práce čerpá z děl českých autorů, jako jsou například: monografie od Maxmiliána Strmisky *Politické strany moderní Evropy*, kterou je inspirována podkapitola vývoje stranického systému, kde rozebírá samotný vývoj k demokratizaci země a současný volební a stranický systém. V podkapitole fáze umírněného pluralismu budou fakta či jednotlivé historické události užity především z knižního titulu zkoumající španělské dějiny s příznačným názvem *Spain: From Dictatorship to Democracy* od Javiera Tusella a historické souvislosti demokratizace Španělska budou doplněny z díla *Dějiny Španělska* od kolektivu autorů, v jejichž čele stojí Antonio U. Artera. Studium stran, jejich vznikem a vývojem se zabývá další monografie od Miroslava Nováka *Systémy politických stran*. Stranické systémy jsou zde funkčně rozděleny podle velikosti a počtu stran, pro nás bude stěžejní kapitola ohledně bipartismu.

1. Teorie stranického a volebního systému

Téma volebních a stranických systémů a jejich vzájemné interakce zaujímá v politologii zvláštní postavení. Jedním z důvodů je vysoká míra politizace, která je výsledkem působení několika faktorů na politickou vědu. Problematickým bodem je také metodologizace, která je v této oblasti velmi náročná (Strmiska 2001). „Výzkumu volebních systémů a jejich účinkům se v české politické vědě věnuje řada autorů, jako Ladislav Cabada, Roman Chytílek, Michal Kubát, či Tomáš Lebeda, což reflektuje vzrůstající počet publikací na toto a příbuzná témata.“ (Pešková, Řiháková 2010) Čeští autoři často vycházejí z autorů zahraničních, tato kapitola se bude proto věnovat z větší části jim. Zmíněny budou přístupy několika známých evropských autorů, konkrétně to budou typologie Maurice Duvergera, Jeana Blondela, Giovanni Sartoriho a Miroslava Nováka v oblasti stranických systémů. Téma vztahu volebních a stranických systémů bude vysvětleno pomocí tzv. sociologických zákonů Maurice Duvergera.

1.1. Teorie stranického systému

Při výzkumu stranického systému není důležitá pouze povaha jednotlivých politických stran, ale také vztahy mezi všemi stranami v daném politickém systému. Stranický systém je pak utvářen několika faktory jako například: počet stran, jejich vnitřní struktura, ideologické zařazení, jejich poměrná velikost a síla, celková voličská podpora a styl vedení (Blondel 1968: 183). Při analýze stranických systémů pak musíme zohledňovat jejich podobnosti a rozdíly vnitřních struktur u jednotlivých stran. Dále srovnáním různých stran najdeme doposud neobjevené prvky, které se v samotných stranách nenacházely. Stranický systém je utvářen všemi těmito jednotlivými segmenty systému, obecně řečeno: „*Stranický systém je souhrnem všech stran ve vzájemné interakci v daném politickém systému.*“ (Novák 1997: 45)

Dělení stranických systémů je celá řada, nejjednodušším typem dělení je rozlišení systémů na soutěživé a nesoutěživé. Toto rozdělení je postaveno na existenci či neexistenci volné stranické soutěže a nikoli na celkovém počtu politických stran. Podrobněji se však práce zabývá pouze soutěživými systémy.

Stranický systém je rozhodující pro pochopení politických systémů a jejich reálného fungování. Systémy stran jsou tvořeny různými faktory, některé jsou specifické u dané země a jiné jsou obecné a společné pro větší počet zemí. Specifickými faktory jsou národní tradice, dějiny, náboženství, etnické složení státu a mnoho dalších. Katolické náboženství, které je také ve Španělsku, je obecně spjato s volbou pravicových stran tam, kde katolická církev měla v historii po dlouhou dobu dominantní postavení a věřící byla většina obyvatelstva. Levicové strany vytvářející se v těchto silně věřících zemích se vytvářely později a zaujímaly antiklerikální postoj. Levicové strany zde mívají velké ideologické rozpětí a mají dosti pružný program, to vede k postupnému získávání i věřících voličů (Tamtéž 1997: 46–47, 51–52).

Jako jeden z prvních autorů zabývajících se stranickými systémy, byl francouzský politolog Maurice Duverger, který se svou teorií přišel již v 50. letech 20. století. M. Duverger zkoumal nejen stranické systémy, ale i vzájemné vztahy volebního a stranického systému a ustanovil tzv. Duvergerovy zákony, jež budou rozebrány níže. M. Duverger dělil stranické systémy dle základního kritéria počtu stran na: monopartismy (systémy s jednou stranou), typické pro nedemokratické režimy, dále na bipartismy (systémy dvou stran), charakteristické soutěží dvou velkých stran, které se střídají u moci. Posledním typem byly multipartismy (systémy s několika stranami) (Duverger citován in Strmiska 2005: 40).

Stranickými systémy se o několik let později zabýval také francouzský politolog Jean Blondel (1968). Tento autor nereflktuje pouze počet stran, ale také jejich ideologické spektrum a sílu. Po srovnání několika evropských zemí vytvořil novou typologii stranických systémů založenou právě na těchto aspektech. Systémy západních demokracií dělí na:

1. Bipartismus – dvě hlavní strany si rozdělí mezi sebou většinu všech hlasů ve volbách a jsou silově vyvážené. Rozdíly v síle mezi dvěma největšími stranami a ostatními stranami jsou však markantní. Řadí se zde Velká Británie, USA či Rakousko.
2. Systém dvou a půl strany – dvě větší strany se střídají u moci, ale nejsou schopny vládnout samostatně, proto do koalice potřebují menší

pivotální (často středovou) stranu, což ale nemusí vždy platit. J. Blondel zde řadil státy jako např. Německo, Belgie či Lucembursko.

3. Multipartismus s dominantní stranou – jedna ze stran v systému má dominantní postavení, často se setkáváme s dominantní sociální, konzervativní či křesťanskou stranou, což splňovalo např. Dánsko, Norsko, Švédsko. Patřila zde taktéž Itálie a Island, kde je silná a stabilní pozice komunistické strany, která způsobuje v systému štěpení. Tuto roli zaujímají ve skandinávských zemích agrární strany.
4. Multipartismus bez dominantní strany – skupina stran, kde žádná nemá dominantní postavení, síla stran je rovnoměrně rozprostřena napříč celým spektrem. Zahrnuty jsou zde také země jako Nizozemí a Švýcarsko, kde je komunistická strana slabým elementem systému (Blondel 1968: 184–189).

Po publikaci díla J. Blondela se italský politolog Giovanni Sartori navrátí k původní práci Maurice Duvergera. Jeho základní myšlenky o dělení stranických systémů dle počtu stran rozvinul a vytvořil novou vlastní typologii. Ke kritériu počtu stran přidal i další dělicí rovinu, a to ideologickou vzdálenost. Počet stran indikuje především rozsah fragmentace a koncentraci moci. Obecně lze říci, že čím větší je počet stran, tím složitější bude celý systém a také vládní vyjednávání. Počet stran souvisí taktéž se stupněm fragmentace. G. Sartori díky tomuto ustanovuje sedm typů stranických systémů:

1. třídu jedné strany
2. třídu hegemonní strany
3. třídu predominantní strany
4. třídu dvou stran
5. třídu omezeného pluralismu
6. třídu extrémního pluralismu
7. třídu atomizovanou

S kritériem počtu souvisí i problém ohledně kalkulace stran, který řeší následovně: G. Sartori nepočítá veškeré strany v zákonodárném sboru, nýbrž ty strany, které určují stranický systém a podobu vlády. Relevanci strany odvozuje z

funkce hodnoty jejího umístění v pravolevé škále. Tyto strany nazývá jako *relevantní*, ty disponují buď *koaličním*, nebo *vyděračským potenciálem*. To znamená, že strana musí být schopna vytvořit koalici s ostatními stranami, nebo mít zastrašovací moc ztěžující vytvoření koalice, tuto úlohu hrají zejména antisystémové strany. Čím více má stranický systém stran, tím roste i důležitost vládního potenciálu. Rozhodujícím faktorem je rozsah v jakém může být konkrétní strana vhodným koaličním partnerem. I malá strana pak může mít velký koaliční potenciál. Síla strany¹ je dána zejména její volební silou, ta tvoří základ pro kritérium počtu (Sartori 2005: 125–130).

Další dělicí linií je ideologická vzdálenost, která je zároveň kontrolní proměnnou. Pro zkoumání jevů, které početním kritériem nelze odhalit, se užívá právě kritérium ideologie. Ideologická vzdálenost vyjadřuje celkový rozptyl ideologického spektra u každého existujícího politického zřízení a je důležitá především u vícestranických systémů. Naopak ideologická intenzita je důležitá u zřízení s jednou politickou stranou a znázorňuje sílu existujícího ideologického uspořádání. Početní nesrovnalosti při výpočtu stran v systému mohou narušit klasifikaci, neovlivní ale typologizaci. Fragmentace může odrážet stav segmentace nebo polarizace, tzn. ideologické vzdálenosti (Tamtéž 2005: 131–132).

Do třídy jedné strany patří systémy s jednou politickou stranou, která má monopol a žádné další strany zde nemohou existovat, tento systém je nesoutěživý a řadí se k nedemokratickým systémům. V systému s hegemonní stranou můžeme najít i jiné politické strany, ale pouze jako podřízených stran, aby bylo zachováno její výsadní postavení. Zřízení s predominantní stranou nezakazuje ostatní strany, ale strana sama získává většinovou podporu ve volbách a u moci se nestřídá s žádnou jinou politickou stranou. Tento typ systému stále patří k soutěživým, jelikož jediná strana nutně neznamená nedemokratické zřízení, důležitějším kritériem je možná existence dalších stran. Dvoustranické systémy se vyznačují soupeřením dvou sobě rovných politických subjektů. Multipartismus je způsoben mnoha faktory, zejména je to ale dáno neschopností jedné ze stran získat absolutní většinu. Síla stran se pak odvozuje od jejich koaličního či vyděračského potenciálu (Tamtéž 2005: 133–134).

¹ Síla strany je odvozena z převedení hlasů na mandáty. U síly strany je pak potřeba dbát i na koaliční potenciál a ne pouze na její velikost (Sartori 2005: 126).

Polarizovaný pluralismus je charakteristický přítomností relevantních antisystémových stran, a to zejména komunistického či (neo)fašistického typu. Jejich existence může být spojena s odcizením nebo s jistou formou protestu nejen vůči stávajícím politickým stranám, ale i proti režimu jako takovému, což může narušit jeho legitimitu. Strany tohoto typu mohou existovat i velmi krátkou dobu a nemusí operovat zevnitř systému, ale také zvnějšku. Polarizovaný pluralismus je vcelku nestabilní a náchylný na exogenní krize, je to dáno zejména přítomností antisystémových stran. Druhým charakteristickým prvkem je existence *dvoustranných opozicí*. Určení opozice vychází z jejího konkrétního postavení vůči vládě, pokud je na stejné straně jako vláda (bez ohledu na počet stran v opozici), jedná se o jednostrannou opozici. Tyto strany mohou totiž spojit své síly kvůli hledání kompromisu a navrhnout se jako alternativní vláda (Tamtéž 2005: 135–138).

V polarizovaných politických zřízeních se nachází druhý typ opozice, a to dvoustranné, tyto dvě opozice se navzájem vylučují a nemohou spolu kooperovat, dokonce jsou si tyto dvě skupiny blíže k vládnoucím stranám, než k sobě navzájem. Tím vzniká *protiopozice*, která je z hlediska vyjednávání neslučitelná. Polarizovaný pluralismus se liší od umírněného pluralismu svou multipolaritou, přičemž umírněný pluralismus je bipolární a dostředivý (Tamtéž 2005: 138–140). Samotná polarizace je dalším důležitým znakem a vypovídá o ideologické vzdálenosti. Politický systém je ideologicky strukturován, což je dáno ideologickým rozložením společnosti. Stupeň ideologie se u různých stran může lišit, navzájem však spolu soutěží v otázce ideologické mentality. Samotné nastavení politického systému udržuje ideologické strukturování společnosti, což následně omezuje stranickou soutěž *catch-all*² stran (Tamtéž 2005: 140–144).

System umírněného pluralismu disponuje třemi až pěti relevantními stranami, je označován jako „omezený“ kvůli menšímu počtu stran oproti extrémnímu pluralismu a mezi stranami je relativně malá ideologická vzdálenost. Mezi umírněným pluralismem a bipartismem je hlavní rozdíl v povaze vlády, ta bývá často

² Catch-all strana je jeden z vývojových typů strany, jenž předložil v 60. letech 20. století Otto Kirchheimer. Tento typ strany není přesně ideologicky vyhraněný a považuje se za univerzální typ strany. Tento nový typ reagoval na tehdejší proměny společnosti. Některé původně masové strany zvýšily svou flexibilitu a snížily svou ideologickou orientaci s cílem oslovit co největší počet voličů (Hloušek, Kopeček 2010: 11).

koaliční, což vyplývá z faktu, že jsou v systému přítomny více než tři relevantní politické strany a ani jedna není s to získat absolutní většinu. Menšinové jednostranické vlády nebývají časté, preferují se většinové koaliční vlády. Umírněný pluralismus má bipolární koaliční charakter, ten se odvíjí od bipolárního seskupení alternativních koalic, přičemž je zachována dostředivá politická soutěž s umírněným charakterem. Oproti polarizovanému systému nenajdeme v umírněném pluralismu významné antisystémové strany a postrádá také bilaterální opozici. Opozice je jednotná a mohou se v ní sjednotit veškeré nevládní strany (Tamtéž 2005: 185–192). Dle Sartoriho však nárůst relevantních stran v této formě systému nemusí znamenat, že se vytváří podmínky vhodné pro přechod k polarizovanému pluralismu. Potřebné je, aby nové strany akceptovaly legitimitu režimu a nastavení současných pravidel. To, co skutečně vede k polarizovanému pluralismu je narůstající fragmentace současně s ideologickou polarizací (Fiala, Strmiska 2009: 181).

Dvoustranický systém je nejznámější typ systému a současně i velmi dobře identifikovatelným, vyskytujícím se zejména v anglosaských zemích. Dvě strany se u moci střídají v nepravidelných intervalech, avšak v nepříliš dlouhých časových úsecích. V této formě systému se nevyužívá systém vládních koalic (Tamtéž 2009: 206). Bipartismus lze obecně definovat jako soustavu dvou relevantních stran, které jsou navzájem odlišné a zároveň spolu navzájem interagují. Systém lze označit za dvoustranický v případě, že obě strany získají dohromady okolo 85–90 % z celkového počtu hlasů. Obě strany dokážou ovládnout téměř celou politickou soutěž a představují reálné vládní alternativy. Další přístup se zaměřuje na schopnost jednotlivých stran kontrolovat stát. Většina vlád v bipartismu funguje díky jedné straně, která má kontrolu nad celou vládní politikou, tyto strany se v systému nacházejí dvě a u moci se střídají. Tento systém však funguje jinak v parlamentním a prezidentském režimu³ (Ware 2009: 6–8).

³ V parlamentním režimu totiž do jisté míry odrážejí výsledky politické preference společnosti, kdežto v prezidentském režimu nemá vliv na legislativu pouze vláda, ale i prezident. Velmi záleží na prezidentových pravomocích, čím větší má pravomoci, tím významnější je vítězství pro politickou stranu. V prezidentských režimech většinový volební systém pomáhá produkovat systém dvou stran a poměrný volební systém napomáhá k vytvoření multipartismu (Ware 2009: 6–8).

Bipartismus dle Sartoriho nastává za dané situace: „*dvoustranický systém existuje tehdy, když existence třetích stran nezabraňuje dvěma hlavním stranám vládnout samostatně, což znamená, že vytváření koalic je v tomto případě zbytečné*“. Druhým zásadním kritériem pro určení bipartismu je předpoklad alternace. Obě strany se u moci v zásadě střídají, to se však nemůže brát příliš rigidně. Alternace v tomto případě spíše znamená, že strany jsou silově dosti vyrovnané a předpokládá se, že opoziční strana má šanci se stát vládní stranou. Pokud by se u moci držela stále jedna strana, nejedná se o bipartismus, ale o systém s predominantní stranou. Třetí podmínkou pro vymezení bipartismu je schopnost získat dostatečnou většinu v zastupitelském sboru. Jak již bylo zmíněno, stranický systém lze označit za bipartijní v případě, že existence třetích stran nezabraňuje dvěma hlavním stranám vládnout samostatně, to je však současně podmíněno i užíváním jednokolového většinového systému, jenž proměňuje relativní většinu v absolutní (Sartori 2005: 199–202).

Tento poslední bod lze vnímat jako sporný, přestože G. Sartori, stejně jako M. Duverger, věří, že bipartismus je podmíněn užíváním jednokolového většinového systému. Několik autorů podotýká, že užívání jednokolového většinového systému není nutnou podmínkou k existenci bipartismu, jako např. již zmíněný Arend Lijphart. Ve své knize *Democracies, Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* se vyjadřuje o vztahu volebního a stranického systému následovně: „*Disproporcionalita charakteristická pro všechny volební systémy má tendenci favorizovat větší strany na úkor malých stran. Velké strany jsou upřednostňovány zejména v případě, pokud nejsou schopny získat většinu hlasů a přesto získají většinu mandátů. Výsledkem je, že všechny volební systémy inklinují k redukci počtu stran.*“ (Lijphart 1984: 165–166) Z tohoto vyplývá, že nejen většinový volební systém, ale taktéž proporční může redukovat počet stran v systému, kvůli vyšší míře disproporcionality. Disproporcionalita v tomto případě může vést k upřednostňování velkých politických stran, což napomáhá formování bipartismu.

Podmínky pro vymezení bipartismu by se tedy daly shrnout dle G. Sartoriho do tří následujících bodů: dvě strany mohou soupeřit o absolutní většinu mandátů, jedna ze stran zvítězí a získá dostatečnou parlamentní většinu a alternace zůstává spíše důvěryhodným očekáváním. Sartori navrhuje užívání moderního pojetí systému dvou a půl stran, tvrdí, že tímto nastává zmatek při kalkulaci stran. Bipartijní systémy si zaslouží zvláštní pozornost, jelikož jsou charakteristické výjimečnými vlastnostmi. Vzácnost vyplývá zejména z jejich funkčnosti, která je dána dvěma stranami v systému, s narůstajícím počtem stran klesá funkčnost. Model předpokládá, že strany budou mít dostředivé tendence, budou tlumit štěpení a povedou politiku umírněně. Fluktuující voliči v bipartijních systémech bývají také umírnění a nacházejí se někde uprostřed levoprávní škály (Sartori 2005: 202–206). To, že jsou v systému dvě stejně nebo podobně silné strany není náhodné. Strany si udržují svou silnou základnu tím, že spojují mnoho skupin, zájmů a požadavků. Dvoustranický typ rovnováhy je udržován pomocí taktiky samotných politických stran. Obecně platí, že čím menší je názorový rozptyl, tím lépe bipartismus funguje. Tyto systémy předpokládají nebo vytvářejí konsenzuální společnost, jež je význačná malým ideologickým rozpětím (Tamtéž 2005: 206–208).

Systém predominantní strany disponuje jednou převládající stranou, která několikrát za sebou zvítězila ve volbách, díky nimž získala absolutní většinu v parlamentu a sama utváří vládu. Někdy bývá predominantní strana zaměňována za stranu dominantní, ta však bývá interpretována často bez kontextu stranického systému. Samotná přítomnost převládající strany způsobuje charakteristické stranicko-politické uspořádání v podobě jednobarevných vlád, v nichž nedochází k rotaci vládní strany. Stále si však zachovává základní pluralitní rysy (Fiala, Strmiska 2009: 223–224). Stranický systém s predominantní stranou se skládá z několika politických stran, které jsou legální, avšak ne volebně úspěšné. Je to tedy systém s více než jednou stranou, v němž ale nedochází ke střídání u moci. Vítězná strana musí vyhrát ve volbách alespoň třikrát za sebou. Musí být současně splněno, že vítězná strana získává většinu hlasů voličů, absolutní většinu mandátů a kdykoli její postavení v systému může být přerušeno. U tohoto typu není zde tak důležité kritérium počtu stran, ale zvláštní rozpoložení mezi jednotlivými stranami. Systém predominantní strany lze dokonce považovat za variantu bipartismu, v němž po

dlouhou dobu nedochází ke střídání vlád po dlouhou dobu. Může tak vzniknout z bipartismu i z vysoce fragmentovaného pluralismu. Systém predominantní strany patří mezi soutěživé systémy a všechny politické strany zde mají rovné příležitosti, ty jsou však vždy relativní (Sartori 2005: 208–216).

Z českých autorů se stranickým systémům věnují například Jiří Kunc, Maxmilián Strmiska, Lubomír Brokl či Miroslav Novák. Tito autoři se snaží svůj přístup stavět zejména na několika štěpných liniích ve společnosti inspirující se teorií Steina Rokkana. „*O jiné syntetizující pojetí se pokusil Miroslav Novák ve své knize Systémy politických stran. Pro Nováka je v tomto srovnávacím pohledu charakteristické, že volí jako primární východisko typy stranických systémů a následně zkoumá, jaké vlivy se u nich uplatňují.*“ (Pšeja 2005: 14, 17) M. Novák porovnává systémy stran podle počtu stran na monopartismy, bipartismy a multipartismy, následně zkoumá poměrné velikosti stran, koalic a vztahu stran k vládě. Zároveň reflektuje typologie J. Blondela, G. Sartoriho a M. Duvergera (Novák 1997).

Stranické systémy, jak bylo popsáno výše, jsou obecně tvořeny jednou nebo několika politickými stranami, s tím souvisí také téma typologizace stranických systémů. M. Duverger přišel s dělením stranických systémů jako jeden z prvních, řadil je do třech kategorií pouze podle počtu stran. Zařazení všech stranických systémů do pouhých třech kategorií bylo bráno za nedostačující a vzniklo proto několik jiných typologií. Pro mnoho autorů však bylo toto dělení inspirující. M. Duverger položil základy nejen u samotných stranických systémů, ale také u jejich vztahu s volebními systémy. Jeho závěrečné kauzální formulace ohledně tohoto vztahu budou nastíněny v následující kapitole.

1.2. Teorie vazby stranického a volebního systému

První důležitou teorií poukazující na propojení a kauzalitu mezi volebním a stranickým systémem zkonstruoval francouzský politolog Maurice Duverger. Ve svém díle *Les Partis politiques* stanovil tzv. Duvergerovy zákony, které vysvětlují vztah mezi volebními a stranickými systémy. Zároveň tvrdí, že volební systém sice není jediný významný faktor ovlivňující počet stran v daném stranickém systému, ale

z velké míry jej ovlivňuje a předurčuje jeho podobu. Duvergerovy zákony jsou následující:

- Proporční systém vede k vytvoření vícestranického systému se stabilními a nezávislými stranami – multipartismus.
- Dvoukolový většinový systém tíhne k systému více než dvou stran, které jsou závislé a relativně stabilní – umírněný multipartismus.
- Jednokolový většinový systém napomáhá bipartismu, tedy situaci kdy se u moci střídají dvě velké strany (Duverger citován in Novák, Lebeda 2004: 53).

Miroslav Novák k těmto zákonům, jež ve své stati nazývá sociologické hypotézy, poznamenává: „*Duverger rozlišuje vliv volebního systému jak na počet a strukturu stran, tak na jejich vzájemnou závislost. Podle M. Duvergera mají největší vliv volební systémy nikoli na počet stran, ale na jejich vzájemnou závislost či nezávislost, nejmenší pak na jejich strukturu.*“ (Novák 2015: 14) Jeho zákony byly následně podrobeny empirickému testování a vznikla také potřeba zákony konkretizovat, jelikož bylo evidentní, že neodrážejí celou škálu různých variant volebních systémů. Zákony zkoumal také známý politolog Arend Lijphart ve své práci *Electoral Laws and Their Political Consequences* reaguje na zákony Duvergera, jež jsou dle něj nevědecké, nedostatečně konkretizované a zavádějící. Duverger se zabýval vlivem volebního systému, jenž ovlivňoval počet stran v daném systému, přičemž neměl žádné stálé početní pravidlo: „*V některých případech počítá všechny strany a v jiných případech vylučuje např. regionální strany.*“ (Lijphart, Grofman 2003: 43–44)

Italský politolog Giovanni Sartori navázal na Duvergerovy zákony ohledně vlivu volebního systému na stranický a snažil se tímto podpořit jeho teze. G. Sartori stanovil ve své práci konkrétní podmínky, za nichž mohou být tvrzení o působení volebních systémů zachovány, právě nespecifikované podmínky byly M. Duvergerovi nejvíce vytýkány. G. Sartori proto vytváří čtyři zákony vysvětlující působení volebních systémů:

1. Při strukturovaném stranickém systému a současně existujícím voličském rozptylu vede relativně většinový jednokolový systém k dvoustranickému systému.
2. Při strukturovaném stranickém systému bez voličského rozptylu ve volebních obvodech, způsobuje relativní většinový jednokolový systém upozadění stran, které nedosáhly většiny ani v jednom volebním obvodu.
3. Ve strukturovaném stranickém systému způsobuje poměrný systém efekt koncentrace, který vzniká z jeho neproporčnosti, to znamená, že pokud je poměrný systém „čistější“, tím je koncentrační efekt slabší.
4. Pokud nemáme strukturovaný stranický systém a vycházíme z poměrného zastoupení, nevzniká žádná diskriminace a počet stran je redukován pouze volební kvótou (Sartori 2001: 59–60).

Zákony interpretují kauzální vztah mezi volebním a stranickým systémem. Tento příčinný vztah byl několikrát zpochybňován, nejvýznamnější kritika byla ze strany autorů jako např. Steina Rokkana nebo Seymoura M. Lipseta, již vidí příčinu podoby stranického systému ne v nastavení volebního systému, ale v sestavené struktuře dané společnosti, která je tvořena několika štěpícími liniemi (Hloušek 2002: 398–399). Dlouhodobé konflikty v západoevropských zemích se postupně vyvinuly v konfliktní linie. Tyto hlavní konfliktní linie rozlišuje na teritoriální a funkcionální, přičemž konflikty jsou jen velmi zřídka dány výhradně jednou z linií. Linie společnost strukturovaly do řady skupin. Tyto struktury konfliktních linií byly postupně transformovány také do struktury politických stran (Lipset, Rokkan 1967: 10–12).

Tabulka č. 1: Znázornění konfliktních linií podle S. Rokkana a S. M. Lipseta

	Teritoriální dimenze	Funkcionální dimenze
Národní revoluce	Centrum x periferie	Církev x stát
Průmyslová revoluce	Město x venkov	Vlastníci x pracující

Zdroj: (Hloušek 2002: 399), zpracování: autorka

Na základě různých pohledů na tuto problematiku se postupně formulovaly dva odlišné názorové proudy – sociologicko-historický, který je založen na teorii štěpných linií v dané společnosti reprezentovaný S. Rokkanem a S. M. Lipsetem a institucionální přístup, který byl popsán v této kapitole výše. Problematika dopadů volebního systému na stranický bude rozebírána i v následující kapitole, budou zde zkoumány jednotlivé aspekty volebního systému a jejich přímé vlivy na stranický systém.

2. Hlavní proměnné poměrných volebních systémů

Volební systém je nejčastěji chápán jako souhrn pravidel a mechanismů, s jejichž pomocí se ve volbách po sečtení jednotlivých hlasů rozdělují mandáty mezi politické strany nebo samostatné kandidáty. Jako nejčastější dělení pro volební systémy se užívá klasifikace na poměrné a většinové (Lebeda 2008: 20). Pravidla volebního systému a vytváření vlád se v jednotlivých zemích liší. Výběr volebního systému není jen technickým parametrem, jelikož výběr volebního systému může mít velký vliv na fungování a podobu celého politického systému. Nastavené parametry pro zkoumání vlivu volebního systému na stranický systém mohou být různé, např. se může odvozovat od volebních formulí, dle kterých bývají rozdělena jednotlivá křesla. Dále od volební jednotky, která určuje počet křesel pro danou oblast a od charakteru hlasování, které se zaobírá personalizací voličovy volby (LeDuc, Niemi, Norris 2002: 40–41). Celkovou podobu stranického systému ovlivňuje také několik dalších faktorů: velikost volebního obvodu, volební formule, uzavírací klauzule či počet a charakter skrutinií, jimiž se bude zabývat tato kapitola později.

Poměrné volební systémy vznikly v souvislosti s rozšířením volebního práva a rozvojem reprezentativní demokracie, především kvůli potřebě zajistit ochranu menšin a také jejich volebních práv. Tyto volební systémy se vyznačují vytvářením proporcionalních výsledků podle preferencí voličů k jednotlivým stranám i kandidátů. Poměrné volební systémy se dále dělí na listinné volební systémy a systémy jednoho přenosného hlasu, známé také jako Single transferable vote (Chytílek et al. 2009: 33, 183).

Ve Španělsku je užíván poměrný listinný systém, tento systém je nejrozšířenější a je utvářen řadou dalších prvků. Hlavním rysem tohoto typu systému je užívání kandidátních listin ve volbách. Voliči si v těchto systémech vybírají kandidáty ze seznamů vypracovaných politickými stranami (Dahl 2001: 169). Tyto stranické listiny se zpravidla dělí na přísně vázané (closed list), vázané (open list) a volné (free list). Toto rozlišení se odvíjí od možnosti udělení preferenčního hlasu, v přísně vázané listině volič nemá možnost ovlivnit, která osoba na listině bude zvolena, je zde již předem dané pořadí kandidátů. Ve vázané listině má volič možnost udělit preferenční hlas, pomocí kterého se kandidát může posunout na lepší pozici. Obecně

platí, že volič spíše rozhoduje o hlasech pro politickou stranu než pro jednotlivé kandidáty, především to platí u uzavřených listin. Kandidátní listiny mívají často stejný počet kandidátů jako je mandátů. Mandáty jsou tak přiznávány kandidátům na základě pořadí stanoveného kandidátní listinou. Tento způsob zajišťuje straně privilegium dohlížet na výběr nových poslanců. Výhodou přísně vázané kandidátní listiny je možnost jednoduššího zvolení zástupců etnických nebo jazykových menšin nebo také žen pomocí tzv. zipového způsobu sestavování kandidátky (Chytílek et al. 2009: 34).

Výhodou poměrného systému je, že vítězi stačí i relativní většina a šanci ke zvolení mají i menší strany s ne tak velkou voličskou základnou. Nadále lze také předpokládat oproti například většinovému systému, přesně stanovený počet pro získání mandátu a poměrné volební výsledky. Předpoklad však vždy nemusí odrážet realitu, při nastavení dalších parametrů volebního systému lze docílit jisté míry disproporcionality. Míra disproporcionality je definována jako rozdíl mezi procentem přidělených mandátů a procentem obdržovaných hlasů. S narůstajícím rozdílem mezi oběma veličinami, roste i míra disproporcionality (Klíma 2000: 341).

Nevýhodou systémů poměrného zastoupení je umožnění vstupu mnoha stranám do parlamentu. Pokud mnoho stran přesáhne uzavírací klauzuli, může to vést k roztržitosti stranického systému, tento problém není natolik znatelný při nečisté proporcionalitě (Sartori 2001: 23). Je možné, že výsledek voleb bude odrážet poměrné výsledky, ale také nemusí, záleží na mnoha dalších faktorech. Hlavní proměnné poměrných volebních systémů byly zvoleny na základě shody mezi autory např. Lebeda (2001), Lijphart (1984), Taagepera, Shugart (1989). Mezi stanovené proměnné patří: velikost volebního obvodu, volební formule, existence uzavírací klauzule a její hodnota, počet a charakter skrutinií. Těmto jednotlivým aspektům se bude práce věnovat na následujících stranách.

2.1. Velikost volebního obvodu

Velikost volebních obvodů (district magnitude) je často rozhodující proměnnou, která znatelně ovlivňuje celkový charakter volebního systému. Tato velikost bývá

označována jako M (magnitude) a vyjadřuje počet rozdělujících se mandátů v daném obvodu. Velikost volebního obvodu tedy v žádném případě nesouvisí s geografickou rozlohou nebo počtem obyvatel. Velikostí volebního obvodu je vždy myšlen počet volených zastupitelů (Lebeda 2008: 63). Platí, že se zvyšující se velikostí obvodů vzrůstá míra proporcionality, naopak se snižováním velikosti obvodů dochází k disproporcionalitě výsledků. Ve velkých volebních obvodech získané mandáty ve větší míře reflektují téměř přesně odevzdané hlasy voličů. Naopak u menších obvodů se zvětšuje rozdíl mezi podílem obdržených hlasů a podílem mandátů u každé ze stran. „*V malých volebních obvodech jsou zvýhodněny velké strany na úkor malých. To je dáno skutečností, že klesající velikost obvodu obvykle zvyšuje hodnotu přirozeného prahu.*“ (Tamtéž 2008: 64) Celkově největší dopad na proporcionalitu a reprezentaci stran mají velmi malé obvody. Může dokonce docházet k nadreprezentaci velkých politických stran srovnatelné s nadreprezentací velkých stran v jednokolovém většinovém systému. V praxi může docházet k tomu, že strana získá nadpoloviční většinu mandátů, ale její zisk volebních hlasů se nemusí ani zdaleka přibližovat 50% odevzdaných hlasů (Chytílek et al. 2009: 185–186).

Velikost volebních obvodů bývá jednou z nejdůležitějších proměnných v otázce proporcionality, dalším aspektem může být i volební formule, která má největší vliv právě v malých volebních obvodech. Z fungování jednotlivých obvodů pak lze vyvodit důsledky pro celý volební systém. Pro vyvození fungování volebního systému je možné využít aritmetický průměr všech volebních obvodů, ten ale může chybně reflektovat politické důsledky systému nebo efektivní velikost obvodů (Lebeda 2001a: 429–430).

Několik autorů rozlišuje typy volebních obvodů právě podle jejich velikosti. Německý politolog Dieter Nohlen ve svém díle *Wahlrecht und Parteiensystem: Zur Theorie und Empirie der Wahlsysteme* identifikuje tři druhy volebních obvodů: na malé obvody, které mají 2–5 mandátů, středně velké s 6–10 mandáty a velké s 10 a více mandáty (Nohlen 2009). Podobným způsobem se k velikosti volebních obvodů staví také Rein Taagepera a Matthew S. Shugart v monografii *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. Rozlišují zde tři kategorie: malé volební obvody s nízkou hodnotou M 2–4 mandáty, střední obvody s 5–9 mandáty a

velké s 10 a více mandáty (Shugart, Taagepera 1989: 123). Zároveň poukazují na spojitost mezi proporcionalitou volebních výsledků a velikostí volebního obvodu. „S nízkou hodnotou M je efekt na tvorbu stranického systému znatelnější. Rozsah hodnoty M mezi 1–4 může mít velký dopad na výsledky voleb.“ Čím méně se tedy ve volebním obvodu rozděluje mandátů, tím se zvyšuje tendence k disproporcionalitě a redukcii počtu politických stran. Relativně proporční výsledky pak lze očekávat ve volebních obvodech, které rozdělují více než 5 mandátů (Tamtéž 1989: 113–114).

2.2. Volební formule

Volební formule (electoral formula) je významným determinantem podoby a účinků volebního systému, každá formule zvýhodňuje různě velké politické subjekty. Spolu s velikostí volebního obvodu tvoří hlavní proměnné volebního systému. Obecně platí, že ve vícemandátovém obvodu jsou zřetelnější rozdílné účinky jednotlivých formulí oproti méně mandátovým obvodům. V malých volebních obvodech dochází k upřednostňování velkých stran a to především kvůli užívání např. Imperialiho či D'Hondtova dělitele (Chytílek et al. 2004: 126). Volebními formulí nazýváme metody, s jejichž pomocí poměrné volební systémy převádějí počty hlasů na mandáty. Tyto formule, které mají často podobu vzorců, se využívají ve vícemandátových obvodech a určují, kterým stranám budou jednotlivé mandáty přiděleny. Volební formule mohou značně ovlivnit volební výsledek a poměrnost hlasů, to se týče především malých volebních obvodů (Lebeda 2008: 75–76).

Rozlišujeme dva základní typy volebních formulí dle využívaných principů na volební kvóty a volební dělitele. Obě kategorie mají své základní formule známé jako D'Hondtův dělitel a Hareova kvóta, ostatní jsou od nich pouze odvozeny. Můžeme se však setkat i s jiným dělením, jelikož světoví autoři nabízejí různé druhy volebních formulí např. Arend Lijphart dělí formule na: „*metody největších zbytků (largest remainders) a nejvyšších průměrů (highest averages), ty mohou být dále klasifikovány podle dělitele nebo kvóty, kterou užívají.*“ (Lijphart 1994: 153) Výpočet volební kvóty se tvoří pomocí odevzdaných hlasů a počtu mandátů v daném obvodu. Pomocí kvót nelze rozdělit všechny mandáty, proto bývají doplněny o další

metody. Naopak volební dělitele rozdělí všechny dostupné mandáty. Mandáty jsou postupně přidělovány jednotlivým stranám, které mají aktuálně nejvyšší průměr na mandát, jenž se právě přiděluje. Obecně řečeno, volební dělitele pracují s řadou dělitelů, kterými jsou vyděleny počty hlasů jednotlivých politických stran (Lebeda 2001a: 436).

Původní volební kvótou je Hareova kvóta, která je nejjednodušší formulí. Metoda byla navržena již dříve pro rozdělení poslaneckých křesel ve Sněmovně reprezentantů mezi jednotlivé státy v USA, známe ji spíše však pro rozdělování mandátů mezi politické strany v systémech poměrného zastoupení. Formule dělí počet všech platných odevzdaných hlasů počtem všech mandátů, které mají být přiděleny. Výpočet se takto provádí kvůli určení výše kvóty neboli kolik hlasů je potřeba pro získání jednoho mandátu. Přidělování mandátů pak probíhá tím způsobem, že každá politická strana obdrží tolik mandátů, kolikrát se hodnota kvóty vejde do počtu hlasů, které strana získala v těchto volbách. Významným nedostatkem této kvóty je fakt, že prakticky nikdy nemůže rozdělit všechny mandáty, a proto se přepočítávají i v druhém kole. Tento jev je ještě závažnější v malých volebních obvodech, kde Hareova kvóta rozdělí i méně než polovinu všech hlasů, to může ještě více podpořit vysoký počet stran (Lebeda 2008: 76–77). „*Hareova kvóta bývá všeobecně přijímána jako jedna z nejproporčnějších formulí, to je dáno také tím, že bývá často měřena indexy, které ji měří v souladu s jejím principem.*“ (Lebeda 2006b: 663)

Další užívanou kvótou je Hagenbach-Bischoffova kvóta, od které je odvozena jí příbuzná Droopova kvóta, jejíž jméno je vyvozeno od jména autora. Hagenbach-Bischoffova kvóta je dána modifikací Hareovy kvóty. Formule vychází z principu, že se rozděljuje o jeden mandát více než ve skutečnosti. Tím se snižuje velikost kvóty, která pak rozdělí více mandátů než původní Hareova kvóta. V praxi často dochází k tomu, že Hagenbach-Bischoffova kvóta nerozdělí všechny mandáty, přesto jich ale rozdělí více než předchozí zmíněná původní kvóta. Snížením hodnoty kvóty se přibližuje fungování D'Hondtova dělitele. V České republice byla tato kvóta užívána ve volbách do Poslanecké sněmovny až do roku 1998 (Lebeda 2008: 79–81). Hagenbach-Bischoffova kvóta však může produkovat jiné výsledky než Hareova

kvóta, snížením hodnoty kvóty se snižuje počet mandátů přidělovaný pomocí metody největších zbytků, tím se zmenšuje také předpoklad zvýhodnění malých stran v systému. „*Jak dokazují průměrné hodnoty indexů proporcionality, Hagenbach-Bischoffova kvóta stojí svými účinky mezi Hareovou kvótou a D'Hondtovým dělitelem.*“ (Lebeda 2006a: 894)

Základním volebním dělitelem je tzv. D'Hondtův dělitel, který je užíván v mnoha evropských zemích a taktéž i ve Španělsku. Jedná se o původní metodu dělitele, kterou lze označit za metodu nejvyšších průměrů. Vychází z předpokladu, že strana nemůže získat mandát dříve, dokud má nižší průměrný počet hlasů než ostatní konkurenční strany. D'Hondtův dělitel se snaží o proporcionalitu a o minimální nadreprezentaci jakékoli strany. Počet platných hlasů každé strany je vydělen celou řadou celých čísel 1, 2, 3, ... atd. Tento typ formule vždy přisuzuje mandát straně s aktuálně nejvyšší hodnotou podílu, vždy se vybere tolik nejvyšších podílů, kolik je třeba rozdělit mandátů. V praxi má D'Hondtův dělitel sklony k disproporčním výsledkům a nadreprezentaci velkých politických stran, zejména v menších volebních obvodech, záleží však na způsobu počítání disproporcionality (Lebeda 2001a: 436).

Poslední zmíněnou formulí je Sainte-Laguého dělitel, který funguje podobně jako dělitel D'Hondt. Upravuje cifru klasické řady na řadu lichých čísel, posloupnost dělitelů pak vypadá takto: 1; 3; 5; 7 atd. Kvůli jiné řadě dělitelů zde můžeme sledovat i odlišné účinky tohoto dělitele. Jedná se o metodu nejvyšších průměrů, ale již tento výsledný průměr nelze vnímat jako průměrné počty hlasů k zisku jednoho mandátu. Sainte-Laguého dělitel nepracuje při přidělování mandátů s nejvyšším průměrem, je to pouze upravená formule, která má za cíl ovlivnit přidělení mandátů ve prospěch určitého typu stran. Sainte-Laguého dělitel mírně posiluje v konečném výsledku zisky malých a středních stran oproti velkým. V současnosti již není příliš využíván (Chytílek 2009: 196–197).

Můžeme se setkat také s modifikovanou verzí Sainte-Laguého dělitele, který bývá označován jako vyrovnávací. Tato modifikovaná verze dělitele upravuje prvního dělitele z 1 na 1,4. Řada dělitelů pak vypadá následovně: 1,4; 3; 5; 7 atd. Pomocí zvýšení první hodnoty dělitele se automaticky zvyšuje i první výsledný

podíl, to znamená pro malé strany jisté ztížení při zisku prvního mandátu, který pro ně může být klíčový. Na druhou stranu si ponechává svou původní vlastnost z nemodifikované verze – znevýhodnění silných stran, touto kombinací dochází v konečném výsledku k mírnému zvýhodnění středně velkých stran. „*Modifikovaný dělitel Sainte-Laguë dosáhl ve výzkumu nejvyrovnanějšího hodnocení jednotlivými indexy a zároveň tyto indexy svědčí o jeho poměrně vysoké proporcionalitě.*“ (Lebeda 2006a: 900)

2.3. Uzavírací klauzule

Uzavírací klauzule (legal threshold) je zákonem přesně stanovená hranice minimálního podílu hlasů, která je potřebná k získání nároku na mandát v zastupitelském orgánu. Nejčastěji bývá stanovena hranice pro zisk hlasů na úrovni celého státu. Volební klauzule může být stanovena i na úrovni obvodu a bývá definována v určitém počtu hlasů, v procentním vyjádření nebo jiným předem daným kritériem. V takovém případě musí strana překročit potřebnou hranici v každém obvodě. Uzavírací klauzule pak má vliv na míru proporcionality a možné šance pro malé politické strany. Čím je nižší uzavírací klauzule, tím se zvyšuje šance pro malé politické strany a také se může zvýšit i proporcionalita voleb samotných (Lijphart 1994: 11–12).

Tato hranice je stanovena v zemích s poměrným volebním systémem především kvůli zabránění vstupu mnoha stran do voleného orgánu a možnému vzniku extrémního multipartismu. Výše a nastavení klauzule v kombinaci s charakterem stranického systému může ovlivnit celkový výstup daných voleb. Hlavním cílem je zabránění roztříštěnosti stranického systému, která narušuje efektivitu vládnutí. Relativně nízká volební klauzule může mít významný dopad na míru disproportionality v případě, že existuje větší počet stran, kterým se jí podaří překročit (Institut politického marketingu 2013). Zavedení klauzule může mít také psychologický dopad na voliče. Tím, že je uzavírací klauzule stanovena na určitou hodnotu, dochází k tomu, že voliči více rozmýšlejí nad tím, jaké straně svůj hlas udělí. Často poté upřednostňují velké politické strany nad malými subjekty, které

mají v podstatě jistotu, že se do zákonodárského sboru dostanou (Chytilík et al. 2004: 131).

V souvislosti s uzavírací klauzulí je nutno odlišit přirozený volební práh (electoral threshold). Volební klauzule se někdy nazývá jako umělý stanovený práh kvůli své legislativní povaze, naopak přirozený volební práh není stanoven zákonem, ale přesně stanovuje hranici hlasů, která je potřebná pro získání mandátu, zatímco volební klauzule stanovuje pouze potřebný počet hlasů do skrutinia bez nároku na mandát. Přirozený práh je důsledkem vlivu působení jiných faktorů volebního zákonodárství, zákonodárci ji přímo nemohou ovlivnit. „*Obecně platí, že v obvodech s vysokým počtem volených zákonodárců bude hladina přirozeného prahu stejná nebo nižší než v případě uzavírací klauzule.*“ (Charvát 2010)

Ve Španělsku je to však jinak, přirozený volební práh je vyšší než samotná uzavírací klauzule. Pokud tedy strana překoná uzavírací klauzuli, automaticky to neznamena, že bude mít zastoupení. K získání zastoupení musí strana v každém obvodu překročit přirozený práh, který je dán zejména velikostí volebního obvodu. Přirozený práh je tedy de facto v „konkurenčním“ vztahu vůči uzavírací klauzuli. Je důležitým ukazatelem proporcionality volebních systémů a zejména reprezentace malých stran. Přesně přirozený práh udává nejmenší možné procento hlasů, které musí strana získat v jednom volebním obvodu, aby měla nárok na mandát. Velikost přirozeného prahu je závislá na více aspektech, rozhodující proměnnou je však velikost volebního obvodu. Čím je menší volební obvod, tím je větší hodnota přirozeného prahu. Přirozený práh lze pak přesně zjistit z každého volebního obvodu na základě alokace mandátů v konkrétních volbách (Lebeda 2001b: 134–135).

Hodnota přirozeného prahu, pro konkrétní velikost obvodu, se vždy pohybuje mezi dvěma krajními hodnotami. Tyto hodnoty lze pojmenovat jako práh nejnižšího zastoupení a práh nejvyššího vyloučení, můžeme se však setkat i s označením horní a spodní práh. Spodní práh je nejmenší procento hlasů, které strana potřebuje k získání jediného mandátu za nejvíce příznivých podmínek. Práh nejvyššího vyloučení neboli horní práh je naopak maximální procento hlasů, které za maximálně nepříznivých podmínek může způsobit, že strana nezíská ani jeden mandát. V praxi to funguje tak, že pokud strana překoná spodní práh, je možné, že mandát získá, zatímco pokud

překoná horní práh, je již jisté, že tento mandát obdrží. Průměrná hodnota prahu se pak pohybuje přibližně někde mezi horním a spodním prahem, tento pouze teoreticky nastavený práh nazýváme efektivní práh (Tamtéž 2001b: 135–136).

2.4. Počet a charakter skrutinií

Poslední proměnná je spjata s velikostí volebních obvodů a s volebními formullemi. Jako skrutinium označujeme úroveň, na které jsou sčítány hlasy a rozdělovány mandáty. Počet a charakter skrutinií souvisí s proporcionalitou volebních výsledků, přičemž druhé skrutinium může přinést více proporční výsledek. Cílem bývá také zachování menších volebních obvodů a s tím související zachovaný vztah mezi kandidátem a občanem (Lebeda 2008: 121). Modifikovaný dělitel D'Hondt je volebním dělitelem, který vždy užívá jediné skrutinium, dělí všechny mandáty již na první úrovni. Tato proměnná je ve španělském volebním systému nejméně závažná při ovlivňování stranického systému, z tohoto důvodu ji nebude v této práci věnována vyšší pozornost.

3. Vývojové fáze stranického systému Španělska

V historii Španělska lze identifikovat nyní již čtyři fáze vývoje dle Sartoriho typologie. První fáze probíhající za demokratické tranzice trvala od roku 1977, kdy se konaly první demokratické volby, do roku 1982, kdy vládu po UCD, jež se zcela vytratila z politické scény, dominantní postavení přebrala socialistická strana PSOE. Druhá fáze se datuje 1982-1993, kdy vláda socialistů nabyla větší moci a systém se proměnil v systém predominantní strany, který končí roku 1993. Třetí fáze započala právě roku 1993, kdy socialisté vyhráli volby, ale neměli již tak dominantní postavení a započala dlouhá doba bipartismu, trvající až do konce roku 2015. Čtvrtá fáze, jež se teprve formuje, započala na začátku roku 2016 a přinesla zvrát v dosavadním vývoji stranického systému.

Před samotným zařazením do typologie je důležité identifikovat jednotlivé relevantní strany v systému. Jako strany s „koaličním“ potenciálem řadíme strany, jež byly schopny sestavit vládu a ostatní strany by byly ochotny je brát za jejich koaličního partnera. Ke stranám s vyděračským potenciálem řadíme strany s antisystémovým charakterem, které zabraňují vytváření koalic a ostatní strany je nepovažují za možného koaličního partnera. Je nutné podotknout, že Španělsko je v souvislosti se zařazením do Sartoriho teorie stranického systému poněkud obtížné. Ve Španělsku totiž do roku 2015 nebylo nikdy potřebné sestavovat koaliční vládu, všechny kabinetby byly jednobarevné, i když byly některé menšinové. To podporují také většintvorné účinky volebního systému. Vítěz voleb získá nepřímý bonus ve formě přidělených mandátů, kdy procenta mandátů dosti převyšují procenta získaných hlasů. Po kalkulaci relevantních stran je důležité zohlednění kritéria ideologie. Budeme se tedy zaměřovat na jejich vzájemnou ideologickou vzdálenost, tzv. polarizaci, která se během všech jednotlivých fází mění.

2.1. Tranzitní fáze umírněného pluralismu 1977–1982

Nepříliš zdařilý státní převrat ve Španělsku rozpoutal občanskou válku, ta nakonec přiznala vítězství Frankovu národnímu táboru. Občanská válka vedla k nastolení diktatury a vcele země stanul autoritářský vůdce Francisco Franco, jehož

režim byl inspirován fašistickými a nacistickými vzory a nechal znovu ustanovit monarchii, čemuž odpovídalo i zavedené nástupnictví hlavy státu (Aron 1999: 210). Nejlépe lze tento typ režimu zařadit mezi militaristicko-techno kraticko-byrokratické autoritářské režimy. Stěžejní složkou režimu byla armáda, která upevňovala vůdcovo postavení. Režim se opíral také o spojení s katolickou církví a politickou stranou Falanga. Celkově režim ale nebyl nijak programově ukotvený. Před smrtí F. Franca bylo stěžejní přijetí tzv. Organického zákona, který vyřešil otázku nástupnictví a jako svého následovníka určil Juana Carlose (Ženíšek 2006: 97–101).

V říjnu roku 1975 převzal král Juan Carlos vládu. Král měl během demokratizačního období nesnadné postavení, musel dbát na zavázání vůči minulému režimu a zároveň zaštitit nové směřování země. Nová monarchie se měla odklonit od Frankova režimu a přiklonit se k demokracii, přičemž musela dodržovat závazky k tomuto bývalému režimu, tuto roli zastával zejména král. Očekávala se především reforma, která by rozhodla o konečném směřování země a upravila nastavení politického systému před nadcházejícími volbami - došlo například k povolení politických stran a zřídil se dvoukomorový parlament. Po neúspěšné vládě Ariase Navarry byl králem jmenován jako předseda vlády Adolfo Suárez, jenž se stal důležitou osobností v prosazení politické reformy. Reforma měla odstranit dominantní postavení monarchie jako nástupce Franca ve prospěch demokracie a umožnit proměnu Španělska ve standardní demokracii. Stanovilo se, že pravomoc ústavodárnou a legislativní bude mít bikamerální parlament a následně zákony bude schvalovat a podepisovat monarcha. Reforma byla nakonec schválena hlasováním v referendu, ta byla na konci roku 1976 úspěšně schválena (Tusell 2007: 273, 283–284).

V roce 1977 čekaly vládu další dvě velké výzvy – jednání o legalizaci komunistické strany PCE a řešení násilí ze strany teroristické organizace ETA. Všechny politické strany začaly postupně tvořit své stanovy, aby mohly být legalizovány, s výjimkou stran totalitního charakteru. Největší překážkou byla legalizace Komunistické strany Španělska PCE, ta byla roku 1977 legalizována, což ale přineslo politickou krizi v období tranzice. Vláda následně projednala s opozicí volební zákon. Přijal se poměrný volební systém s přepočítávací formulí D'Hondt.

Rovněž byly stanoveny podmínky předvolebních kampaní. Již během formování voleb posilovala strana Demokratického středu UCD, která byla vedena samotným premiérem Adolfem Suárezem (Artera et al. 765).

První všeobecné svobodné volby se konaly 12. června 1977, volební účast byla velmi vysoká, dosahovala téměř 80 %, což činilo zhruba 18 milionů obyvatel. Výsledky potvrdily demokratické a umírněné směřování země (Artera et al. 1995: 765). S celkovým počtem 34,5% hlasů vyhrála centristická strana UCD, jež obdržela 165 mandátů (47,1 %). Následovali ji socialisté PSOE vedení Felipe Gonzálem s 29,3 % hlasů a 118 mandáty (33,7 %). Třetí místo obsadila Komunistická strana Španělska PCE se ziskem 9,4 % hlasů a 20 mandátů (5,7 %). Národní aliance AP za 8,2 % hlasů obdržela 16 mandátů (4,6 %). Krajní levice i pravice byla tak ve volbách zcela poražena, na celostátní výsledky neměla vliv. Z regionálních stran uspěla Baskická národní strana PNV, která nabyla osmi mandátů za 1,6 % hlasů.

Tabulka č. 2: Výsledky voleb roku 1977⁴

Pol. strana	UCD	PSOE	PCE	AP	PDPC	PNV	PSP-US	UDC-IDCC
Hlasy (v %)	34,4%	29,3%	9,3%	8,2%	2,8%	1,6%	4,5%	0,9%
Mandáty	165	118	20	16	11	8	6	2
Mandáty (v %)	47,1%	33,7%	5,7%	4,6%	3,1%	2,3%	1,7%	0,6%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování: autorka

Následující rok byla projednávána nová Ústava, ta byla schválena oběma komorami parlamentu i občany Španělska v referendu roku 1978. Ústava zde definuje Španělsko jako parlamentní monarchii a zavádí regionální autonomie. Ústava je celkově dosti rigidní, pro její změnu je zapotřebí získat tři pětiny poslanců a senátorů, přičemž některé články nemohou být změněny vůbec. Úloha krále spočívá především v reprezentaci státu a symbolizuje jednotu země. Byly mu svěřeny zejména reprezentační pravomoci. Jeho nejdůležitější pravomoc je funkce velitele ozbrojených sil. Veškeré další královské kroky musí být schváleny premiérem

⁴ Zastoupení získaly také strany: EC-FED, EE, CAIC, INDEP, které obdržely jeden mandát.

nebo příslušným ministrem. Moc zákonodárná přísluší dvoukomorovému parlamentu složeného z dolní komory Kongresu a horní komory Senátu. Španělský bikameralismus je výrazně asymetrický, přičemž silnější postavení zaujímá Kongres. Senát má regionální charakter a může být Kongresem přehlasován. Pro volby do Kongresu se využívá proporční volební systém, u voleb do Senátu se využívá semiproporční technika omezeného hlasování, kdy část senátorů je volena přímo a zbytek delegován. Kromě zastoupení občanů politickými stranami a odbory jsou zde zakotveny všechny základní lidské svobody (Strmiska et al. 2005: 354–355).

Po přijetí ústavy se konaly další demokratické volby, a to březnu roku 1979. Vyznačovaly se značným poklesem volební účasti (z 77,9 % na 66,9 %), což lze vysvětlit častým konáním voleb, jež se konaly třikrát v úseku pěti let, vysokým zastoupením menšin v parlamentu a nárůstem levicového smýšlení v baskickém regionu (Artera et al.: 770). Strana UCD zvítězila s 34,8 % hlasů a ziskem 168 mandátů (48 %). PSOE s mírným navýšením získala 30,4 % hlasů a 121 mandátů (34,6 %). Komunistická strana PCE s 10,8 % hlasů se umístila třetí s 23 mandáty (6,6 %). Demokratická koalice CD, což je bývalá strana AP, získala 5,9 %, což činilo v přepočtu 9 mandátů (2,6 %). Mezi regionálními stranami zabodovaly u voličů katalánská Konvergence a Jednota CiU a Baskická národní strana PNV. CiU obdržela 8 mandátů (2,3 %) za 2,7 % hlasů a PNV obsadila celkem 7 křesel (2 %) za 1,7% hlasů. Svaz demokratického středu mohl ustanovit opět menšinovou vládu. Premiérova vládní strana UCD si tedy udržela prvenství v podobě téměř stejného výsledku, získala pouze o tři mandáty více než v předchozích volbách. Socialisté si polepšili o téměř nepatrné 1 % a největší procentní nárůst zaznamenali třetí komunisté o 1,4 %.

Tabulka č. 3: Výsledky voleb roku 1979 ⁵

Pol. strana	UCD	PSOE	PCE	CD	CiU	PNV	PSA- PA	HB
Hlasy (v %)	34,8%	30,4%	10,8%	5,9%	2,7%	1,7%	1,8%	1%
Mandáty	168	121	23	9	8	7	5	3
Mandáty (v %)	48%	34,6%	6,6%	2,6%	2,3%	2%	1,4%	0,9%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování: autorka

Již při prvních a druhých volbách lze vidět významný vliv na tvoření stranického systému a zejména zvýhodnění velkých politických stran. Míra disproportionality u těchto voleb byla značná, vliv to mělo zejména na vládní UCD, která získala o 13,2 % více mandátů než hlasů ve volbách. Celkově se prvně utvořený demokratický stranický systém skládal z několika politických stran. Hlavní politickou stranou, která udávala politický směr, byla již zmíněná strana UCD, jíž předsedal premiér Adolfo Suárez. UCD byla postfrankistická strana, jejíž poslání bylo dáno zejména přechodem k novému režimu. Strana UCD byla utvořena zprvu několika stranami různého ideologického smýšlení a stala se následně „catch-all stranou“. Primárně však strana byla založena na křesťanskodemokratických a liberálních hodnotách (Strmiska 2005: 358–360).

Na druhé straně levého spektra leží socialistická strana PSOE. K frakci PSOE se připojily další levicové subjekty a její směřování díky tomuto se odklonilo od marxistické tradice. Došlo k ideologickému umírnění a vyvinula se v reformní sociálnědemokratickou stranu. Na konci levo-pravé škály stojí Španělská komunistická strana PCE. Komunisté měli nejdůležitější roli za procesu demokratizace a postupně jejich vliv upadal, což ovlivnily i rozpory ve straně. Komunistická strana začala prosazovat socialistické ideály zároveň se zaměřením na evropskou politiku. Mezi těmito bloky stála liberálně-konzervativní strana Národní aliance AP vedená Manuelem Fragou. Co se týče regionálních uskupení, jejich vliv byl značně omezený, avšak nejúspěšnějšími etablovanými stranami se staly strany

⁵ Ve volbách uspěly taktéž strany ERFN, EE, C-UPC, PAR, UPN, UN se ziskem jednoho mandátu

zastupující regiony Katalánsko a Baskicko. Patří zde například frakce složená ze dvou regionálních katalánských stran nazývána jako Konvergence a Jednota CiU. Nejvýznamnějším představitelem polarizace byly baskické regionální strany jako např. Baskická národní strana PNV nebo Herri Batasuna HB (Tamtéž 2005: 361–362).

Nejvíce překvapující byl fakt, že takto utvořená reprezentace byla silněji nadreprezentovaná než jakákoli jiná užívaná v systému západní Evropy. Ve Španělsku užitím tohoto volebního systému došlo k významnému stupni disproportionality, který byl ve srovnání nejvyšší v Evropě. Proporcionalita se postupem času od voleb roku 1977 až po volby 1986 postupně zvyšovala, stále však byla v porovnání s ostatními evropskými zeměmi extrémně nízká. Ve Španělsku Roseův index proporcionality nabýval mezi lety 1977–1986 hodnot 81–87, přičemž např. Rakousko mělo 99, Švýcarsko 96 a s druhým nejhorším výsledkem dopadlo Řecko, jež mělo index 81. Proporcionalita se ve Španělsku postupně zvyšovala, toto zvyšování proporcionality bylo dáno lepší kooperací mezi volebním a stranickým systémem. Menší strany byly celkově významně podreprezentovány. Takto nízké skóre reprezentace je dáno taktéž tím, že strany byly neochotné přizpůsobit se nastavení volebního systému. Svou roli sehrál také psychologický dopad na voliče, kteří svůj hlas věnovali raději velkým stranám (Gunther 1989: 840–841).

Takto utvořený systém i přes přítomnost regionálních extrémně pravicových stran lze označovat za umírněný pluralismus, ten bývá charakteristicky sestaven z pravidla třemi až pěti relevantními stranami a mezi stranami je relativně malá ideologická vzdálenost. Stranická soutěž měla v tomto období umírněný charakter a nebyla zde extrémně orientovaná strana. Do relevantních stran lze zahrnout čtyři politické strany: UCD, PSOE, PCE a AP⁶, přičemž všechny strany mají „koaliční potenciál“ vyjímaje PCE, ta disponovala „vyděračským potenciálem“. V tomto případě však komunisté svou existencí nebránili vzniku koalice a nepovažovali se za antisystémovou stranu. I přesto, že jsou v systému přítomny více než tři relevantní politické strany, tak jedna strana je schopna získat relativní většinu. Menšinové jednostranické vlády nebývají časté, avšak Španělsko je zářným příkladem, přičemž

⁶ Strana AP však reálně koaliční potenciál neměla, reálný koaliční potenciál měly pouze UCD a PSOE, přičemž PCE měla vyděračský potenciál.

je zachována dostředivá politická soutěž s umírněným charakterem. Opozice byla jednotná a tvořena stranami od politického středu až k levému konci pravolevého spektra, zahrnovala všechny nevládní strany. I přesto, že politických stran v zákonodárném sboru bylo více než pět, nedocházelo k fragmentaci ani ideologické polarizaci, tudíž tento typ systému nemůžeme řadit k polarizovanému pluralismu, všichni aktéři akceptovali stávající pravidla a legitimitu režimu.

Po roce 1979 se v politickém vývoji od přechodu k demokracii nahromadily četné problémy odrážející španělská specifika a závažnou mezinárodní situaci. Objevovaly se čím dál čtenější teroristické útoky, převážně v Baskicku, kde situaci strana PNV ještě zhoršovala. Na Španělsko dopadla také světová hospodářská krize a šířila se reakční hnutí. Ve vládní straně UCD docházelo k čím dál častějším sporům mezi křesťanskými a sociálními demokraty, což posilovalo opoziční PSOE. Vláda byla kritizována především za hospodářskou politiku, to vyvrcholilo na konci ledna 1981, kdy se premiér A. Suárez vzdal postu předsedy vlády. Posledním pokusem o zvrácení demokracie byla akce s názvem Galaxie, která byla organizována složkou armády. Po jejím neúspěchu bylo potvrzeno konečné demokratické směřování země. Období ukončené touto událostí lze považovat za ukončení období tranzice (Artera et al.: 770–771).

Proces tranzice⁷ je spojován především s postupným upouštěním od struktur zavedených režimem Francisca Franca a směřování k demokratizaci země. Typickým znakem těchto událostí byla snaha panovníka o co největší konsenzus a zahrnutí co nejvíce odlišných skupin do veřejného politického života. V porovnání s ostatními jihoevropskými zeměmi bylo přechodné období méně dramatické, déle trvající a kontinuální (Strmiska et al. 2005: 354). Ve skutečnosti zahrnul španělský přechod k demokracii dva tranzitivní procesy. Jednak došlo k již zmíněnému nahrazení nedemokratického systému demokratickým a také bylo centralizované uspořádání moci nahrazeno modelem silně decentralizovaným. Výrazné vyjednávání a ústupky vytvořily podobu současné politické a územní organizace státu, jelikož ta

⁷ Proces přechodu k demokracii lze definovat různými způsoby. Shoda je však u autorů v tom, že je to přechod od jednoho režimu k druhému a demokracie je pouze jednou z mnoha možností. Toto období je význačné pro nedefinování přesných a všeobecně přijímaných pravidel. Aktéři se zasazují o prosazení svých zájmů, ale také o určení nových pravidel politické hry (Dvořáková, Kunc 1994: 77).

je výsledkem rozsáhlé dohody mezi zastánci centrálního pojetí státu a zastánci decentralizace a svébytnosti jednotlivých územních celků. Nejednoznačná definice autonomizace dodnes přetrvávala. Tradiční štěpení mezi centrem a periferií se utlumilo, přesto ale nevymizelo (Dvořák 2014: 63–64).

2.2. Fáze systému predominantní strany 1982–1993

Po úpadku UCD po volbách roku 1982 začíná v politice dominovat Španělská dělnická socialistická strana PSOE v čele s Felipem Gonzálem, tento stav trvá po celá 80. léta i na začátku let 90. Volby v roce 1982 znamenaly převrat v dosavadním vývoji, došlo k výměně hlavní politické strany, zároveň se tímto aktem rozpadl střed politického spektra a oslabily se taktéž dva krajní póly. PSOE volebním vítězstvím získala absolutní většinu, což se opakovalo i v příštích volbách a jediným ne zcela rovným soupeřem se jí stala Lidová aliance. Strany se tudíž začaly programově stavět více do prázdného prostoru uprostřed levo-pravé škály, čímž chtěly ostatní politické strany odstranit dominanci PSOE (Kunc 2000: 160).

PSOE získala ve volbách roku 1982 48,1% (202 mandátů), což znamenalo absolutní většinu mandátů a jedinou opoziční silou jí byla Lidová aliance. Ta se umístila druhá pod zkratkou AP-PDP a obdržela za 26,4% hlasů 107 mandátů (30,6%). Mezi první a druhou stranou byl markantní rozdíl, z tohoto důvodu se řadí tato fáze k systémům s predominantní stranou, jelikož vedoucí strana neměla žádného relevantního soupeře a druhá umístěná strana ve volbách AP-PDP získala o celých 95 mandátů méně. Regionální katalánská strana Konvergence a Jednota CiU si mírně polepšila oproti předchozím volbám a za 3,7 % hlasů získala 12 mandátů (3,4 %), což je velmi propočetný výsledek oproti jiným stranám. Upadající UCD spadla na pouhých 6,8 %, tento výsledek znamenal největší procentní propad v těchto volbách a zároveň postupný úpadek strany. Baskická strana PNV si polepšila a za 1,9 % hlasů obdržela 8 mandátů (2,3 %). Komunistická strana PCE spadla o několik procentních bodů na 4 %, což činilo 4 mandáty (1,1 %).

Při srovnání procentního zisku hlasů a mandátů, můžeme konstatovat, že dvě nejsilnější strany PSOE a AP-PDP dosáhly většího počtu mandátů, než kolik by měly získat podle dosaženého procenta hlasů. Vítězná strana PSOE si dokonce polepšila o

necelých 10 % a následující strana AP-PDP o 4 %. Tento procentní rozdíl přináší do systému jistou míru disproporcionality, kdy dvě velké strany jsou díky nastavení volebního systému oproti jiným stranám zvýhodněny. Největší míru disproporcionality lze vysledovat u strany UCD, jenž za 6,8 % hlasů získala pouhé 3,1% mandátů, podobně je na tom také Komunistická strana, jenž za 4 % hlasů obdržela 1,1% mandátů. Malé regionální strany silné ve svém regionu nebývají disproporcionalitou až tak zasaženy.

Tabulka č. 4: Výsledky voleb roku 1982

Strana	PSOE	AP- PDP	CiU	UCD	PNV	PCE	CDS	HB	ERC	EE
Hlasy (v %)	48,1%	26,4%	3,7%	6,8%	1,9%	4%	2,9%	1%	0,7%	0,5
Mandáty	202	107	12	11	8	4	2	2	1	1
Mandáty (v %)	57,7%	30,6%	3,4%	3,1%	2,3%	1,1%	0,6%	0,6%	0,3%	0,3%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska, zpracování: autorka

Po sestavení vlády byly důležité tři otázky: konečná konsolidace demokracie, zlepšení ekonomiky a začlenění Španělska do západních mezinárodních organizací. S konsolidací byla pevně spjatá také vojenská reforma, která měla vymezit práva vojenská tak, aby nemohlo dojít k dalšímu možnému zásahu armády do vedení státu, jak se již stalo při operaci Galaxie. Socialistická vláda taktéž přinesla změny v oblasti občanských práv a judikatury. V době nástupu socialistů byla ekonomika v žalostném stavu, a to především po období druhé energetické krize. Nezaměstnanost dosahovala 15 %, inflace se pohybovala okolo 14 % a deficit se vyšplhal na 5 % HDP. Bylo nutné znovuobnovit ekonomiku a zajistit nové investice. Roku 1982 se Španělsko začlenilo do NATO a o čtyři roky později vstoupilo do Evropského společenství, což mělo na španělskou ekonomiku velmi pozitivní dopad (Tusell 2007: 338–342).

Volby v roce 1986 potvrdily převahu socialistů, kteří znovu získali absolutní většinu křesel i přesto, že oproti minulým volbám ztratili podporu u svých voličů. Celkem socialisté získali 184 mandátů (52,6 %) za 44 % hlasů. Dále volby potvrdily

relativní izolovanost pravicové strany AP, jež vybojovala 105 mandátů (30 %) za 26 % hlasů. Po ukončení činnosti CDU přišla na politickou scénu nová strana středová strana CDS založena bývalým premiérem Adolfem Suárezem, ani tato varianta strany nebyla příliš úspěšná, avšak i přesto se umístila třetí s 9,2 % hlasů a 19 mandátů (5,4 %). Katalánská strana CiU obdržela 18 mandátů (5,1 %) za 5 % hlasů. Nová levicově orientovaná strana (IU) Sjedená levice vznikla přejmenováním z původní Komunistické španělské strany (PCE). Sjedená levice se umístila pátá s 4,6 % hlasů, ale dosáhla na pouhých 7 mandátů (2 %). Baskická strana EAJ-PNV nabyla celkem 6 poslaneckých křesel (1,7 %) za 1,5 % hlasů.

Tabulka č. 5: Výsledky voleb roku 1986⁸

Strana	PSOE	AP- PDP	CDS	CiU	IU	EAJ- PNV	HB	EE	CG	PAR
Hlasy (v %)	44%	26%	9,2%	5%	4,6%	1,5%	1,2%	0,5%	0,4%	0,4%
Mandáty	184	105	19	18	7	6	5	2	1	1
Mandáty (v %)	52,6%	30%	5,4%	5,1%	2%	1,7%	1,4%	0,6%	0,2%	0,2%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, Zpracování: autorka

Z přiložené tabulky a volebních výsledků vyplývá, že vítězná strana PSOE získala podobně jako u předešlých voleb více mandátů, než kolik by ve zcela proporcčním systému měla dosáhnout, konkrétně její mandátový zisk převýšil ten volební o více než 8 %. U druhé umístěné strany AP-PDP tento rozdíl je již nižší a tvoří 4 %. U ostatních stran lze vyzorovat spíše podprezentační tendence, což je viditelné zejména u strany CDS, která je podprezentována skoro o 4 %. U malých regionálních stran, které jsou silné v konkrétních volebních obvodech není disproporcionalita znatelná.

Třetí vládní období bylo pro PSOE již méně úspěšné, doprovázelo jej několik skandálů, do kterých byli zapleteni i vládní úředníci, proto se čekalo, že další volby přinesou změnu ve vládě. Takticky Felipe Gonzáles nechal vypsát osm měsíců před řádným termínem, aby jeho straně neklesly volební zisky na minimum. Po

⁸ Zastoupení získaly také strany AIC, UV, které obdržely jeden mandát.

překvapivém vítězství PSOE sestavila většinovou vládu, jež stála na jediném křehkém hlasu, který byl dokonce zpochybněn a celou záležitostí se zabýval Ústavní soud (Kunc 2000: 161).

Volby roku 1989 byly poslední úspěšné volby pro doposud vedoucí PSOE, těmito volbami končí její predominance, jelikož s každými volbami její preference klesaly a čím dál významnějším soupeřem se jí stávala konzervativní středo-pravicová strana PP. V těchto volbách za necelých 40 % hlasů získala 175 mandátů (50 %), což je celkově nejvíce disproporční a zároveň zvýhodňující výsledek pro PSOE vůbec. Druhá se umístila nová strana PP (Partido Popular), která vznikla z doposud nepřilíš úspěšné strany AP (Lidové aliance) se ziskem 107 mandátů (30,5 %) za 25,8 % hlasů. Třetí strana CiU zastupující katalánské regionální zájmy obdržela 18 mandátů (5,1 %) po zisku 5 % voličských hlasů. Sjednocená levice IU si zajistila po obdržení 9,1 % hlasů 17 mandátů (4,8 %). Zde si lze povšimnout rozdílného zisku mandátu v případě srovnání IU a CiU. Kvůli silné podpoře ve svém regionu je katalánská strana CiU nadreprezentována, naopak levicová strana IU za větší počet hlasů získá menší počet mandátů kvůli velkému voličskému rozptylu. Pravicová CDS si opatřila 14 mandátů (4 %) za obdržení 7,9 % hlasů.

Tabulka č. 6: Výsledky voleb roku 1989⁹

Strana	PSOE	PP	CiU	IU	CDS	EAJ- PNV	HB	PA	UV	EA
Hlasy (v %)	39,6%	25,8%	5%	9,1%	7,9%	1,2%	1,1%	1,1%	0,7%	0,7%
Mandáty	175	107	18	17	14	5	4	2	2	2
Mandáty (v %)	50%	30,5%	5,1%	4,8%	4%	1,4%	1,1%	0,6%	0,6%	0,6%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování: autorka

V období mezi lety 1986 a 1993 zaujímal strana PSOE výsadní postavení. Rozhodující okamžik nastal roku 1991, kdy PSOE začala jistě ztrácet u všech vrstev obyvatelstva. V roce 1991 z průzkumů veřejného mínění vyšlo najevo, že lidé mají za to, že daně jsou příliš vysoké, a to zejména za veřejné služby. Byl to důkaz nejen

⁹ Zastoupení získaly také strana EE s dvěma mandáty a PAR, AIC po jednom mandátu.

o změně veřejného mínění, ale i o zvyšující se nespokojenosti s vládou. Mnohem závažnější pro důvěru bylo, že vládu sužovalo mnoho politických skandálů, počínaje volbami roku 1989, kdy někteří politici z vládnoucí PSOE se chovali velmi neodpovědně a zneužili svého postavení v úřadu (Tusell 2007: 366–367).

Tento systém je označován jako systém predominantní strany, jelikož disponuje jednou převládající stranou, konkrétně PSOE, která ve volbách zvítězila třikrát za sebou, získala absolutní většinu v parlamentu a sama vytvořila vládu. Samotná přítomnost převládající strany způsobuje charakteristické stranicko-politické uspořádání v podobě jednobarevných vlád, v nichž nedochází k rotaci vládní strany. Stále si však zachovává základní pluralitní rysy (Fiala, Strmiska 2009: 223–224). Stranický systém s predominantní stranou se skládá z několika politických stran, které jsou legální, avšak ne volebně úspěšné, zde se dají zahrnout všechny strany kromě vládnoucí PSOE. V tomto systému s více než jednou stranou nedochází ke střídání u moci. Vítězná strana musí vyhrát ve volbách alespoň třikrát za sebou, což PSOE přesně splňuje. Musí být současně splněno, že vítězná strana získává většinu hlasů voličů, absolutní většinu mandátů a kdykoli její postavení v systému může být přerušeno (Sartori 2005: 208–218).

2.3. Fáze bipartismu v období 1993–2015

Posledním a opět neočekávaným vítězstvím PSOE, zejména kvůli hospodářským potížím a korupčním skandálům ve vládě, byly volby roku 1993, ty však zavedly do systému nový směr. Vítězná PSOE získala o 18 mandátů více než favorizovaná Lidová strana PP. Tento rozdíl přinesl nový charakter systému, a to bipartismu – rozdíl mezi první a druhou stranou ve volbách již nebyl tak markantní, vítězná strana neměla většinu a potřebovala podporu jiných parlamentních stran a obě velké strany se u moci střídaly v pravidelných intervalech. Ve vyjednávacích rozhovorech PSOE odmítla koaliční vládu se Sjdnocenou levicí (IU) a rozhodla se odkázat na podporu menších regionálních stran – Baskickou národní stranou (PNV) a katalánskou stranou Konvergence a Jednota (CiU). V praxi to znamenalo značné komplikace při schvalování legislativy (Kunc 2000: 162).

V níže přiložené tabulce můžeme vidět pokles preferencí PSOE a nárůst podpory u Lidové strany (PP). Socialistická strana zvítězila s 38,8 % hlasů, za něž obdržela 159 mandátů (45,4 %). Míra disproportionality u tohoto výsledku je znatelná, avšak nižší než u předešlých voleb. Je to dáno také nárůstem podpory u druhé umístěné strany PP, u obou těchto stran došlo k nadreprezentaci oproti jiným politickým stranám. PP obsadila 141 křesel (40,2 %) za 34,8 %. U výsledků Sjednocené Levice (IU) si můžeme povšimnout již opačného jevu – podreprezentace, kdy za 9,6 % obdržených hlasů obhájila pouhých 18 mandátů (5,1 %). Čtvrtá se umístila Konvergence a Jednota (CiU), která má silné zázemí v Katalánsku a obdržela zde 32 % hlasů, tudíž není natolik zasažena znevýhodňujícími tendencemi systému a za 5 % hlasů obdržela proporčních 17 mandátů (4,9 %). Baskická národní stran (EAJ-PNV) obsadila 5 parlamentních křesel (1,4 %) za 1,2 % hlasů.

Tabulka č. 7: Výsledky voleb roku 1993¹⁰

Strana	PSOE	PP	IU	CiU	EAJ- PNV	CC	HB	ERC	PAR	EA
Hlasy (v %)	38,8%	34,8%	9,6%	5%	1,2%	0,9%	0,9%	0,8%	0,6%	0,6%
Mandáty	159	141	18	17	5	4	2	1	1	1
Mandáty (v %)	45,4%	40,2%	5,1%	4,9%	1,4%	1,1%	0,6%	0,3%	0,3%	0,3%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování, autorka

Pravicové tendence se začaly objevovat čím dál zřetelněji. Po parlamentních volbách roku 1993 následovaly o rok později volby do Evropského parlamentu, kde vyhrála s přehledem PP, ve 13 ze 17 autonomních regionů dokázala vyhrát. Podobné výsledky se objevily také v komunálních volbách roku 1995, lidovci si dokázali získat především městské obyvatelstvo, a to zejména v okolí Madridu a Barcelony. Volby roku 1996 byly pro PP úspěšné, avšak ne natolik, jak se podle průběžných průzkumů očekávalo (Tusell 2007: 380). Lidová aliance vznikla již roku 1989 sloučením Lidové aliance a menších stran křesťansko-demokratického a liberálního

¹⁰ Jeden mandát získala taktéž strana UV.

smýšlení a její politika je proti přílišné autonomii regionů. Strana je taktéž založena na katolických a konzervativních hodnotách (Parlamentní institut 2008).

Tabulka č. 8: Výsledky voleb roku 1996¹¹

Strana	PP	PSOE	IU	CiU	EAJ- PNV	CC	HB	BNG	ERC	EA
Hlasy (v %)	38,8%	37,6%	10,5%	4,6%	1,3%	0,9%	0,7%	0,9%	0,7%	0,5%
Mandáty	156	141	21	16	5	4	2	2	1	1
Mandáty (v %)	44,6%	40,3%	6,0%	4,6%	1,4%	1,1%	0,6%	0,6%	0,3%	0,3%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování, autorka

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že Lidová strana (PP) vyhrála taktéž s disproporčním výsledkem, avšak s ne tak znatelným, za 38,8 % voličských hlasů obdržela 156 mandátů (44,6 %). Při srovnání s minulými volbami vítězná strana PSOE za podobný výsledek¹² dostala o 3 mandáty více. Druhá umístěná PSOE byla taktéž systémem zvýhodněna, díky obdržení 37,6 % hlasů si zajistila 141 křesel (40,3 %). Tyto volby taktéž potvrzují dlouhodobé znevýhodnění Sjednocené levice (IU), která za 10,5 % hlasů získala 21 mandátů (6,0 %). Konvergence a Jednota (CiU) obdržela proporcí 16 mandátů (4,6 %) za 4,6 % hlasů. Baskická národní strana (EAJ-PNV) za 1,3 % hlasů si zajistila 5 mandátů (1,4 %).

V následujících volbách roku 2000 si PP díky úspěšné volební kampani dokázala udržet své voliče a ještě zvýšit dosavadní zisky z předchozích voleb, získala 44,5 % hlasů, za něž jí bylo přiděleno 183 mandátů (52,3 %), což stačilo straně na vytvoření absolutní většiny. Naopak PSOE a IU své voliče ztratila, socialisté obdrželi pouhých 34,2 % hlasů a připsáno jim bylo za tento výsledek 125 mandátů (35,7 %). Ani tyto volby nebyly výjimkou disproporčních výsledků, nadreprezentována byla taktéž druhá umístěná strana PSOE, ale již o pouhé 1,5 %. Na třetím místě se výjimečně

¹¹ Jeden mandát obdržela taktéž strana UV.

¹² Ve volbách do Kongresu v roce 1993 strana PSOE získala přesně 9 150 083 hlasů, v následujících volbách roku 1996 Lidová strana (PP) dostala 9 716 006, což je zhruba o 566 000 hlasů více (Ministerstvo vnitra Španělska 1993, 1996).

umístila katalánská CiU s 15 zastupitelskými křesly (4,3 %) a poměrným volebním výsledkem 4,2% hlasů. Sjednocená levice (IU) si zajistila pouze 8 mandátů (2,3 %) za 5,5 % hlasů. Baskická EAJ-PNV v celkovém součtu si vybojovala 1,5 % hlasů a 7 mandátů (2,0 %), přičemž její výsledek byl mírně nadreprezentován.

Tabulka č. 9: Výsledky voleb roku 2000¹³

Strana	PP	PSOE	CiU	IU	EAJ- PNV	CC	BNG	PA	ERC	IC- V
Hlasy (v %)	44,5%	34,2%	4,2%	5,5%	1,5%	1,1%	1,3%	0,9%	0,8%	0,5%
Mandáty	183	125	15	8	7	4	3	1	1	1
Mandáty (v %)	52,3%	35,7%	4,3%	2,3%	2,0%	1,1%	0,9%	0,3%	0,3%	0,3%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování, autorka

Volby roku 2004 byly silně ovlivněny událostmi, které se udály v posledním týdnu před volbami. V březnu roku 2004 explodovaly bomby ve vlacích na nádraží a na dalších dvou stanicích v Madridu, celkem zemřelo přes 190 lidí. První podezření z teroristického útoku padlo na baskickou extremistickou organizaci ETA. Baskické separatisty označila za viníky i tehdejší vláda v čele s premiérem José M. Aznarem, což bylo potvrzeno také v prohlášení v Radě bezpečnosti OSN. Pokud by vláda označila za pachatele islámské teroristy, zřejmě by volby vyhrála, PP však označila jako viníka skupinu ETA, což jí snížilo preference. Většina obyvatelstva nezastávala účast Španělska ve válce v Iráku, což byl zřejmě i důvod teroristického útoku v Madridu. V týž den se k útoku přihlásila teroristická organizace Al-Káida a samotní teroristé byli dopadeni dva dny po útoku. Tyto události zcela změnilly výsledky voleb, přičemž vládní strana PP měla do té doby jasné volební preference (*Ceskatelevize.cz* 2008).

¹³ Zastoupeny byly i strany EA, CHA, které získaly jeden mandát.

Tabulka č. 10: Výsledky voleb roku 2004¹⁴

Strana	PSOE	PP	IU	CiU	ERC	EAJ- PNV	CC	BNG	CHA	EA
Hlasy (v %)	42,6%	37,7%	5,0%	3,2%	2,5%	1,6%	0,9%	0,8%	0,8%	0,5%
Mandáty	164	148	5	10	8	7	3	2	1	1
Mandáty (v %)	46,9%	42,3%	1,4%	2,9%	2,3%	2,0%	0,9%	0,6%	0,3%	0,3%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování autorka

Nečekaně po těchto událostech vyhrála Socialistická dělnická strana (PSOE) s 42,6 % hlasů, za něž získala 164 mandátů (46,9 %). Druhá Lidová strana (PP) si zajistila 148 mandátů (42,3 %) za obdržení 37,7 % hlasů. V těchto volbách nebyly výsledky natolik disproporční jako u jiných již zmíněných. Ostatní strany dosáhly vcelku proporčních výsledků, výjimkou byla opět Sjednocená levice IU, která za 5,0 % hlasů obsadila 5 mandátů (1,4 %). Katalánská Konvergence a Jednota si zajistila 10 parlamentních křesel (2,9 %) za 3,2% hlasů. Republikánská katalánská strana si zajistila 8 mandátů (2,3 %) za 2,5 % hlasů a Baskická nacionalistická strana EAJ-PNV nabyla sedmi mandátů (2,0 %) za 1,6 % hlasů.

„Výsledky voleb roku 2008 potvrdily silný příklon k bipartismu, kdy si obě největší politické strany mezi sebou rozdělily více než 90 % mandátů (PSOE 43,6 % hlasů a PP 40,1 % hlasů). Sjednocená levice a de facto všechny nacionalistické strany ztratily ve srovnání s předchozími volbami ve prospěch socialistů. Mnozí voliči pragmaticky preferovali volbu PSOE z obav před vítězstvím lidovců.“ (Springerová 2008) Voliči se obávali volit PP i přes mnoho socialistických reforem, které zavedly a neměly podporu u široké veřejnosti např. legalizace sňatků osob stejného pohlaví, zrušení povinné výuky náboženství, či vstřícná imigrační politika (Tamtéž 2008).

¹⁴ Jeden mandát obdržela taktéž strana Na-Bai.

Tabulka č. 11: Výsledky voleb roku 2008

Strana	PSOE	PP	IU	CiU	EAJ- PNV	UPy D	ESQ UER.	BNG	CC	NA- BAI
Hlasy (v %)	43,9%	39,9%	3,8%	3,0%	1,2%	1,2%	1,2%	0,8%	0,7%	0,2%
Mandáty	169	154	2	10	6	1	3	2	2	1
Mandáty (v %)	48,3%	44,0%	0,6%	2,9%	1,7%	0,3%	0,9%	0,6%	0,6%	0,3%

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování, autorka

Předčasné volby roku 2011 se konaly v době finanční a hospodářské krize. Španělé zjevně ztratili důvěru v dosavadní socialistickou vládu, jež nedokázala zemi odvrátit od dluhové krize a zmírnit vysokou nezaměstnanost, která byla nejvyšší v Evropské unii. Španělské volby se konaly v atmosféře všeobecného znechucení politikou. Zhruba dvě třetiny obyvatelstva byly nespokojeny s politiky obou velkých stran. Nová vláda však byla nucena prosazovat další úsporná opatření, aby se podařilo snížit státní deficit (*Ceskatelevize.cz* 2011).

Tabulka č. 12: Výsledky voleb roku 2011¹⁵

Strana	PP	PSOE	IU	CiU	Upy D	AMA IUR	EAJ- PNV	ESQ UER.	BN G	CC
Hlasy (v %)	44,6	28,8	7,0	4,2	4,7	1,4	1,3	1,0	0,8	0,6
Mandáty	186	110	11	16	5	7	5	3	2	2
Mandáty (v %)	53,1	31,4	3,1	4,6	1,4	0,3	1,4	0,9	0,6	0,6

Zdroj: Ministerstvo vnitra Španělska <infoelectoral.interior.es>, zpracování, autorka

Volby roku 2015 znamenaly zásadní změnu v dosavadním diskursu. Ani jedna z velkých tradičních stran nebyla s to získat většinu mandátů. Nejvíce hlasů (28,7 %) získala stejně jako v předchozích volbách Lidová strana PP, která obsadila 123 mandátů, bez koaličního partnera však nemohla sestavit většinovou vládu. Poprvé v moderní historii Španělska tak nemůže vzniknout jednobarevná většinová

¹⁵ Zastoupeny byly i strany Compromís-Q, FAC, GBAI, jež obdržely jeden mandát.

vláda. „Výrazný zisk zaznamenaly nové formace Podemos a Ciudadanos, které fakticky ukončily dosavadní systém střídání dvou hlavních stran u moci.“ (ČTK 2015) Podemos je levicová populistická strana vedená Pablem Iglesiasem, který je lektorem na vysoké škole a své politické zastánce hledal zpočátku zejména na akademické půdě. Strana je založena na boji proti korupci, znechucení z dosavadní vlády dvou stran a mezi její priority patří zlepšení ekonomické situace a také nezaměstnanosti (*The Guardian* 2015). Ciudadanos je liberální středo-pravicová politická strana vedená Albertem Rivierou. Strana se mimo jiné zasazuje o omezení byrokracie, hlasy přejala od konzervativců nespokojených s dosavadním politickým uspořádáním vedeným dvěma stranami, které byly spojeny s finančními skandály a korupcí (*Ceskatelevize.cz* 2015).

O složení většinové vlády se již pokusila levicová PSOE s 90 mandáty (25,7 %), která však nezískala doposud důvěru a zřejmě bude muset dojít k opětovným volbám. Na společném koaličním programu se domluvila se středovou stranou Ciudadanos, jež obdržela 40 mandátů (11,4 %) za 13,9 % hlasů. Jejich podpora v Kongresu však nebyla dostatečná. Král Felipe VI. pověřil k sestavení vlády Pedra Sanchéze po odmítnutí sestavení vlády stranou PP vedenou Marianem Rajoyem. Koalice PSOE a Ciudadanos by mohla projít hlasováním pouze pod podmínkou, že by se některá z opozičních stran neúčastnila hlasování (*The Wall Street Journal* 2016).

Tabulka č. 13: Výsledky voleb roku 2015¹⁶

Strana	PP	PSOE	Podemos	Ciudadanos	ECP	CPM	ERC- CAT	DyL
Hlasy (v %)	28,7%	22%	12,7%	13,9%	3,7%	2,7%	2,4%	2,3%
Mandáty	123	90	42	40	12	9	9	8
Mandáty (v %)	35,1%	25,7%	12%	11,4%	3,4%	2,6%	2,6%	2,3%

Zdroj: (*Resultadosgenerales2015.interior.es* 2015), zpracování: autorka

¹⁶ Do Kongresu se dostaly taktéž strany En Marea (6mandátů), EAJ-PNV (6 mandátů), IU-UPEC (2 mandáty), EHB (2 mandáty) a CC-PNC (1 mandát)

4. Volební systém Španělského království

Zákonodárnou moc ve Španělském království tvoří dvoukomorový Parlament (Cortes Generales). Dolní komora parlamentu, známá jako Kongres, je volena na čtyři roky poměrným volebním systémem a je stěžejní komorou systému. Do Kongresu se volí 350 poslanců, ti jsou voleni přímo v 50 vícemandátových obvodech. Z každého regionu zde musí být zastoupeni minimálně dva poslanci a poté další poslanec na určitý počet voličů. Africká území Ceuta a Melilla jsou zastoupeny po jednom poslanci. Zastoupení regionů se tak pohybuje od dvou poslanců u nejmenšího regionu po 31 a 36 poslanců v největších regionech, jako jsou Barcelona a Madrid. Dva poslanci jsou voleni v jednomandátových obvodech určených pro enklávy v severní Africe. Horní komoru představuje Senát (Senado) a má za úkol reprezentovat jednotlivé regiony. Senátoři jsou taktéž voleni na čtyři roky, naopak jsou voleni většinovým volebním systémem, část senátorů je volena přímo občany (208) a část je delegována jednotlivými regiony (Parlamentní institut ČR 2002: 10).

Španělský volební systém do Kongresu je typickým příkladem tzv. majorizovaného systému poměrného zastoupení, ten znázorňuje poměrný systém s možnými většintvornými účinky. Míra disproporcionality dosahuje výrazně vyšších hodnot než např. většinový systém u voleb do Kongresu v USA. Takový systém posiluje zisk vítězné strany, která na základě relativní většiny hlasů může získat absolutní většinu mandátů. Popřípadě může posilovat i pozici strany, která následuje v počtu hlasů za stranou vítěznou. Tradiční malé regionální strany (CiU, PNV) jsou ve svých regionech silné a nejsou podrepräsentací zasaženy, někdy získávají dokonce i silnější zastoupení (Chytílek et al. 2009: 186). Poměrný volební systém s malými volebními obvody totiž usnadňuje vytváření parlamentních většin a přispívá ke koncentraci stranického systému, podobně jako většinový volební systém (Novák, Lebeda 2004: 53). Tento případ se týká také španělského politického systému. Volební systém je zaveden jako poměrný s tím, že však má většintvorné účinky. Při garantovaném poměrném systému lze při disproporčních výsledcích dokonce mluvit o porušování Ústavy. Přestože je v čl. 68 Ústavy stanoveno, že se volby konají dle zásad poměrného systému a jsou očekávány poměrné výsledky, tento užívaný systém má účinky většintvorné, což znamená, že přesně neodráží voličské preference španělských občanů (Kubát 2000: 283).

4.1. Jednotlivé aspekty volebního systému a jejich vliv na stranický systém

Jak již vyplývá ze samotného názvu proporčního systému zastoupení, tento systém by alespoň podle očekávání měl vytvářet proporční výsledky. Tyto však ne vždy proporční výsledky u poměrných volebních systémů lze utvářet několika různými prostředky. Za jednotlivé proměnné lze považovat pouze takové faktory, které toto formování ovlivňují přímo a mají zároveň významný vliv na volební výsledky. Mezi dvě nejdůležitější mechanické dimenze ovlivňující podobu stranického systému patří velikost volebního obvodu a volební formule. Ohledně jejich vlivu panuje v politickém prostředí obecná shoda. Naopak např. přirozený volební práh, který je konstruován právě kombinací účinků velikostí obvodů a volební formule, není považován za mechanickou proměnnou (Lebeda 2001a: 425–427). Uzavírací klauzule již je primárním faktorem, proto se v této kapitole bude zaměřena nejen na ni, ale i na dříve zmíněnou velikost volebního obvodu a volební formuli, a to zejména na jejich konkrétní vliv na podobu stranického systému ve Španělsku

4.1.1. Volební obvod

Nejdůležitějším rysem volebního rámce při volbách do španělského Kongresu je volba ve volebních obvodech, které se překrývají s provinciemi. Španělské provincie byly založeny roku 1833 správní reformou, která zaváděla reorganizaci španělských samosprávních celků. Volebních obvodů je celkem 50 vícemandátových, další dvě španělské enklávy na pobřeží severní Afriky jsou samostatné jednomandátové obvody, kde se užívá většinový volební systém. Všech 350 mandátů se dělí mezi těchto 50 volebních obvodů a dvě africká města (Gallagher, Mitchell 2005: 378). Velikost volebních obvodů ve Španělsku se pohybuje od dvou do 36ti mandátů. Celkem 50 obvodů obsazuje v průměru $\mu M = 6,7$, medián je pak $Med = 5$, přičemž v jednom obvodu se nejčastěji volí čtyři zastupitelé, tudíž $Mod = 4$, takových obvodů je dohromady devět. Jen malá část obvodů disponuje více než deseti mandáty, kvůli tomuto faktu se volební systém chová odlišně. V malých obvodech se často jeví jako většinový systém a disproporční, ve středně velkých obvodech je pouze mírně disproporční a pouze až ve dvou velkých obvodech reflektuje poměrné rozdělování

mandátů. Z tohoto hlediska jsou vlastnosti španělského systému podobné většinovému volebnímu systému. Všechny tyto skutečnosti plynou z velikosti volebního obvodu (Chytilík et al. 2009: 186–187), (Ministerio del Interior España 2011).

Velikost volebních obvodů zkoumali politologové M. S. Shugart a R. Taagepera a tvrdí, že velikost volebního obvodu je rozhodující faktor. Tento fakt souvisí zároveň s počtem stran v systému. *„Pokud je volební obvod malý, existuje zde značný mechanický efekt, jenž způsobuje redukci počtu politických stran, což je i způsobeno psychologickým efektem. Se zvyšující velikostí volebního obvodu klesá mechanický efekt redukce počtu stran a počet stran v systému roste.“* (Taagepera, Shugart 1989: 112, 124) Toto tvrzení dokládá i srovnání dvou volebních obvodů Valencie a La Rioja. V roce 2011 ve volebním obvodu Valencie ($M = 16$) kandidovalo 15 politických stran a mandát jich získalo pět. Naopak v menším volebním obvodu La Rioja ($M = 4$) kandidovalo 9 politických stran a uspěly pouze dvě. Čím je tedy větší volební obvod, tím roste i počet zastoupených stran v parlamentu. Redukce počtu stran souvisí taktéž s přirozeným volebním prahem, který bude popsán následující podkapitole.

V další uvedené tabulce je rozdělena velikost volebních obvodů do třech kategorií, tak jak velikost volebních obvodů dělili právě S. S. Shugart a M. Taagepera, následně do těchto skupin byly zapracovány velikosti jednotlivých volebních obvodů ve Španělsku a sumarizují jejich konečné velikostní srovnání. Nejvíce obvodů je středně velkých ($M = 5-9$) a malých ($M = 1-4$), které značně převyšují počet velkých obvodů. V porovnání s ostatními obvody jsou však skutečně velké volební obvody pouze dva, a to Barcelona a Madrid, jež obsazují přes 30 mandátů. Důležitá hranice se nachází mezi $M = 4-5$, čtyř mandátové a menší obvody produkují uměle vytvořené menšiny a naopak pětimandátové obvody jsou brány za obvody produkující relativně proporční výsledky (Lebeda 2001a: 428).

Tabulka č. 14: Srovnání velikosti volebních obvodů dle rozdělení M. S. Shugarta a R. Taagepera

Velikost vol. Obvodu (M magnitude)	Malý obvod (1–4)	Střední obvod (5–9)	Velký obvod (10–X)
Počet obvodů	20	25	7

Zdroj: <infoelectoral.interior.es>, zpracování: autor

Vliv malých volebních obvodů společně s D'Hondtovým dělitelem lze dobře vidět při srovnání dvou volebních obvodů roku 1977, Madrid a Zamora, přičemž Madrid jako samostatný volební obvod by se proporčním výsledkům mohl alespoň blížit. Při shrnutí všech volebních obvodů však dochází k nadreprezentaci těch malých a řídko osídlených. V obvodu Zamora již zmíněného roku byla značně zvýhodněná strana UCD, jelikož jí stačilo získat mnohem méně hlasů pro obsazení mandátu v menší Zamoře než v Madridu. Toto konstituování má značný vliv pro vytváření stranického systému. UCD s pomocí více než jedné třetiny hlasů dokázala obhájit většinovou vládu roku 1977 i 1979 (Gunther 1989: 839).

Mapa č.1: Regionální členění Španělska a znázornění volebních obvodů

Zdroj: <guiaespana.net>

Druhou komorou parlamentu je Senát, který představuje komoru územní reprezentace, i zde dochází kvůli nastavení volebního systému k pod nebo nadreprezentaci kvůli různé velikosti volebních obvodů. V praxi zastupování těchto provincií probíhá tím způsobem, že všechny provincie jsou rovně zastoupeny bez ohledu na počet obyvatel. Počet senátorských křesel není pevně stanoven, z toho důvodu regionální správa volí také počet zástupců do horní komory. Při hlasování mají voliči možnost výběru třech individuálních kandidátů, z toho čtyři kandidáti s nejvíce hlasy jsou zvoleni (Gallagher, Mitchell 2005: 377).

Tento systém, podobně jako v dolní komoře, má sklon k nadreprezentaci malých volebních obvodů. Tento jev je známý pod pojmem malapportionment¹⁷, kdy dochází k upřednostňování menších volebních obvodů, které zastupují výrazně menší počet obyvatel nad velkými volebními obvody (Tamtéž 2005: 378). Tento jev lze dokázat při srovnání dvou provincií Madridu a Castilly y León, Madrid je samostatný volební obvod a je v něm registrováno přes 3,4 mil. právoplatných voličů, naopak Castilla y León s 1,5 mil. voličů je rozdělena na devět malých volebních obvodů, které dosahují velikosti $M = 2-5$. Po srovnání počtu voličů v obou provinciích dojdeme k výraznému rozdílu v jejich zastoupení. V provincii Castilla y León připadá na jednoho zastupitele 48 tis. obyvatel, naopak v hlavním městě je to téměř dvojnásobek, tedy jeden zastupitel na 94 tis. obyvatel (Ministerstvo vnitra Španělska 2011)

Velikost volebního obvodu společně s užíváním D'Hondtova dělitele způsobuje značnou neproporcionalitu volebních výsledků, což bylo zřejmé také z doložených voleb od roku 1977 po poslední volby minulého roku 2015, přičemž nejvíce disproporční výsledky přinesly volby roku 1979. *„Důkazem, že vztah mezi velikostí obvodu a mírou proporcionality je naprosto nezpochybnitelný, je fakt, že tento základní trend potvrzují všechny indexy proporcionality shodně. Přičemž každý index přikládá vlivu velikosti volebního obvodu na výslednou proporcionalitu jinou váhu.“* (Lebeda 2008: 64) Největší dopad na proporcionalitu mají velmi malé obvody, např.

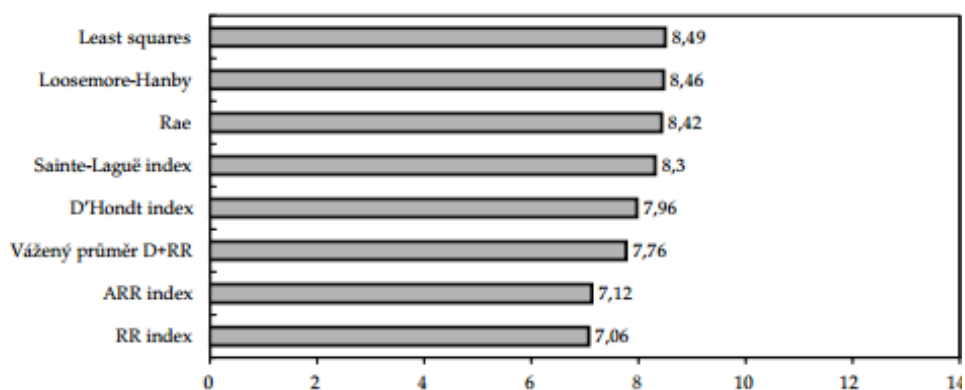
¹⁷ U tohoto jevu dochází k manipulaci volebních obvodů, voliči jsou nerovnoměrně geograficky rozmístěni a po delší časový úsek nedochází ke změně volebních obvodů i přes přirozený migrační přesuny obyvatelstva. Následně dochází k tomu, že na vyšší počet obyvatel připadá menší počet zastupitelů, volební obvody pak nejsou vyvážené (Cabada, Kubát et al. 2007: 294).

disproporcionalita u obvodů o velikosti $M = 2$ je velmi znatelná, ale velmi prudce klesá se zvyšující se velikostí obvodů. Standardně se velké disproporce začínají vytrácet mezi čtyř a pěti mandátovým obvodem. Při velkém počtu stran v systému je však vyvození výsledků více problematické (Lebeda 2008: 67–68). Malé volební obvody tak způsobují nejen neproporční výsledky, ale zejména kvůli nim dochází k nerovnoměrnému zastoupení v jednotlivých regionech a zároveň poškozují umístění malých politických stran, tímto se budeme zabývat i v následujících podkapitolách.

4.1.2. Volební formule

Jak již bylo popsáno v druhé kapitole, různé volební formule produkují různé volební výsledky, avšak největší vliv mají v malých volebních obvodech. Za použití různých volebních formulí lze dosáhnout rozdílných výsledků. Ve Španělsku je užíván D'Hondtův dělitel, jenž vychází z metody největších průměrů a jednotlivé mandáty přisuzuje vždy podle aktuálně největšího podílu. Tato formule je protipólem Hareovy kóty, jež je založena na minimalizaci procentních rozdílů mezi procenty hlasů a mandátů. Proporčnost D'Hondtova dělitele může být různá a je závislá na užitém indexu. Indexy vázané na Hareovu kvótu mu tudíž připisují vysokou míru disproporcionality, a naopak indexy vycházející z D'Hondtova dělitele, jej hodnotí jako proporční. To lze vidět také v níže přiloženém grafu hodnotící proporcionalitu D'Hondtova dělitele pomocí různých indexů (Lebeda 2006a: 897–898).

Graf č. 1: Hodnocení proporcionality D'Hondtova dělitele za užití průměrných hodnot indexů

Zdroj: (Lebeda 2006a: 898)

Při srovnání jednotlivých formulí lze konstatovat, že Sainte-Laguého dělitel zvýhodňuje malé strany, D'Hondt zvýhodňuje velké strany a např. Imperialiho kvóta se kvůli jejím nadreprezentačním účinkům vůči velkým stranám považuje za jednu z nejméně proporčních volebních formulí vůbec (Lebeda 2001a: 439–440). V níže uvedené tabulce na simulovaném případě výsledku voleb v malém volebním obvodu $M = 5$ lze vidět rozdílné účinky všech zmíněných volebních formulí.

Tabulka č. 15: Porovnání alokace mandátů pomocí rozdílných volebních formulí v obvodě o $M = 5$

Volební formule	48,5%	29%	14%	7,5%	1%
Hareova kvóta	2	2	1	0	0
Imperialiho kvóta	3	2	0	0	0
Hagenbach-Bischoffova kvóta	3	1	1	0	0
D'Hondtův dělitel	3	2	0	0	0
Sainte-Laguého dělitel	3	1	1	0	0
Mod. Sainte-Laguého dělitel	3	1	1	0	0

Zdroj: (Lebeda 2001a: 440), zpracování: autorka

Z uvedené tabulky vyplývá, že D'Hondtův dělitel a Imperialiho kvóta zvýhodňují velké strany a naopak Sainte-Laguého dělitel nebo Hagenbach-Bischoffova kvóta zvýhodňují spíše malé strany. Všeobecně platí, že čím je vyšší číslo prvního dělitele, tím se snižuje šance pro malé strany, to je ještě umocněno za situace, pokud se strana uchází o mandát v malém volebním obvodu. Z tohoto důvodu bude v následujícím modelovém příkladu užít právě Sainte-Laguého dělitel pro přepočítání mandátů ve všech velikostech volebních obvodů ve Španělsku. Sainte-Laguého dělitel se považuje spíše za neutrální volební formuli, avšak v malých volebních obvodech, jak již bylo ukázáno, má tendence ke zvýhodnění malých nebo středně velkých stran (Dančičin 2005: 94–95). Při tomto srovnání obou dělitelů bude zkoumáno, zda i taková volební formule je schopna změnit disproporční výsledek plynoucí z malé velikosti volebního obvodu.

Účinek velikosti volebních obvodů na přidělování mandátů pomocí D'Hondtova dělitele ukazuje následující tabulka. Míra proporcionality stoupá s velikostí volebního obvodu. Do tabulky jsou zpracovány všechny velikosti volebních obvodů

ve Španělsku. Důležitým mezníkem je $M = 5$, kdy odchylka od disproportionality (D)¹⁸ významně klesá, a to více než polovinu.

Tabulka č. 16: Účinek velikosti volebních obvodů na přidělování mandátů pomocí D'Hondtova dělitele

M (magnitude)	Strana A 43%	Strana B 36%	Strana C 16%	Strana D 5%	Odchylka (D)
1	1	0	0	0	57,0
2	1	1	0	0	21,0
3	2	1	0	0	23,7
4	2	2	0	0	21,0
5	2	2	1	0	8,0
6	3	2	1	0	7,7
7	3	3	1	0	6,9
8	4	3	1	0	8,5
10	5	4	1	0	11,0
12	5	5	2	0	6,3
16	7	6	3	0	5
31	14	11	5	1	2,3
36	16	13	6	1	2,2

Zdroj: (Lebeda 2001a: 429), zpracování: autorka

Z následující zmíněné tabulky vyplývá, že tvrzení S. S. Shugarta a Taagepera bylo potvrzeno taktéž při užití Sainte-Laguého dělitele. U volebních obvodů $M \geq 5$ se značně zvýšila proporcionalita výsledků, odchylka od proporcionality u pětimandátového obvodu klesla přesně o polovinu. Při srovnání celkové odchylky s D'Hondtovým dělitelem lze konstatovat, že odchylka u Sainte-Laguého dělitele je nižší než u dělitele D'Hondt ve velkých volebních obvodech. U velkých volebních

¹⁸Odchylka od proporcionality byla měřena podle následujícího vzorce: $D = \frac{1}{2} \sum |v_i - s_i|$ U každé ze stran je zjištěn rozdíl mezi procentem hlasů a procentem mandátů, rozdíly se následně sečtou a vydělí dvěma (Lebeda 2001a: 428).

obvodů (Barcelona a Madrid) jsou pak výsledky velmi proporční. U malých volebních obvodů se pak obě volební formule chovají podobně, Sainte-Laguého dělitel jen mírně zvyhodňuje malé politické strany.

Tabulka č. 17: Účinek velikosti volebních obvodů na přidělování mandátů pomocí Sainte-Laguého dělitele

M (magnitude)	Strana A 43%	Strana B 36%	Strana C 16%	Strana D 5%	Odchylka (D)
1	1	0	0	0	57,0
2	1	1	0	0	21,0
3	1	1	1	0	17,4
4	2	1	1	0	16,0
5	2	2	1	0	8,0
6	3	2	1	0	7,7
7	3	3	1	0	6,9
8	4	3	1	0	8,5
10	4	4	2	0	8,0
12	5	4	2	1	3,9
16	7	6	2	1	3,5
31	13	11	5	2	1,5
36	15	13	6	2	1,3

Zdroj: autorka

Kombinací velkých volebních obvodů $M \geq 12$ a Sainte-Laguého dělitele lze tedy dosáhnout velmi proporčních výsledků. Výsledky voleb nemusí přesně reflektovat voličské preference, nastavení volebního systému, který má tendence k neproporcionalitě, může být za jistých okolností výhodný nejen pro velké politické strany, které jsou nadreprezentovány, ale zejména toto nastavení volebního systému pomáhá k vytváření většinových vlád. Změna volební formule by tak mohla zajistit větší proporcčnost, nezabránila by však dalším negativním dopadům malých volebních obvodů.

4.1.3. Uzavírací klauzule, přirozený volební práh

U poměrných volebních systémů je z posledních zmíněných proměnných uzavírací klauzule nebo přirozený volební práh, kdy záleží na jejich stanovené výši. Uzavírací klauzule stanovuje minimální procento hlasů, které je potřebné k připuštění strany do skrutinia, naopak přirozený volební práh stanovuje minimální počet hlasů potřebných k zisku mandátu. Pokud je straně umožněn vstup do skrutinia, není jisté, že mandát získá, ve Španělsku je totiž zásadní hranice přirozeného volebního práhu, jež je vyšší než samotná uzavírací klauzule (Dancišin 2005: 101–102).

Španělsko užívá pouze obvodovou uzavírací klauzuli, která je stanovena na 3% hranici na úrovni volebního obvodu. Ve většině případů se však nemůže projevit, jelikož hodnota přirozeného volebního práhu je podstatně vyšší. To dokládá i níže uvedená tabulka. S rostoucí velikostí volebního obvodu klesá hodnota přirozeného volebního práhu a především jeho horní práh. Z toho vyplývá skutečnost, že ve velkém volebním obvodu je pro menší strany mnohem snazší získat mandát než v malém volebním obvodu. Ve volebních obvodech, které mají zpravidla nejčastěji od 3–8 mandátů se hodnota efektivního volebního práhu pohybuje od 8,49–16,65 % a hranice horního přirozeného práhu, po jehož přesáhnutí má strana vždy nárok na mandát je 11,11–25 %, což je zdaleka více než stanovená hodnota uzavírací klauzule. Uzavírací klauzule se tak projeví pouze ve dvou největších volebních obvodech v Madridu, kde $M = 36$ a Barceloně, kde $M = 31$. Takto nastavená klauzule má za úkol eliminovat malé strany, které jsou rovnoměrně rozprostřeny po celém státu, na malé regionální strany nemá vliv, jelikož mají velkou voličskou podporu jako např. PNV nebo CiU, což dokládají také výsledky jednotlivých voleb. Zároveň klauzule umožňuje prosadit se stranám silným v určitém regionu, i když jsou v celostátním měřítku slabé, to znamená, že pro malé regionální strany je snazší získat ve svém regionu určité procento hlasů než na úrovni celého státu (Chytílek et al. 2009: 202).

Tabulka č. 18: Hodnoty přirozeného volebního prahu, jeho horní a spodní hranice ve všech volebních obvodech v roce 2011

M (Magnitude)	HP (v %)	DP (v %)	PVP (v %)
2	33,3	9,09	21,195
3	25	8,3	16,65
4	20	7,69	13,84
5	16,66	7,14	11,9
6	14,28	6,66	10,47
7	12,5	6,25	9,37
8	11,11	5,88	8,49
10	9,09	5,26	7,17
12	7,69	4,76	6,22
16	5,88	4	4,94
31	3,12	2,5	2,81
36	2,70	2,22	2,46

Zdroj: autorka, údaje z Ministerstva vnitra Španělska

Z tabulky lze vypočítat, že v obvodech, které rozdělují méně než 6 mandátů, se nedokážou prosadit strany, které získávají jednociferný počet hlasů. Volebních obvodů $M \geq 6$ je celkem 35, což je více než polovina z celkových 50 obvodů. Je možné tedy konstatovat, že systém svým nastavením (kombinací malých volebních obvodů a užitím D'Hondtova dělitele) zvýhodňuje velké politické strany. Potvrzuje se tím stanovená hypotéza. Tyto závěry lze sledovat i na výsledcích voleb 2011, např. strana UPyD (Unie pokroku a demokracie), získala ve volebním obvodu Huesca ($M = 3$) v regionu Aragonie 4,49 % platných hlasů, čímž překročila sice uzavírací klauzuli, avšak hranici přirozeného prahu nepřesáhla, ta byla zásadně vyšší. Stejně tak v Andalusii ve volebním obvodu Córdoba ($M = 6$) strana IULV-CA (Sjednocená levice-Výzva k Andalusii) obdržela 9,83 % hlasů bez zisku jediného mandátu. Ve Španělském volebním systému tak není rozhodující proměnnou uzavírací klauzule, ale hodnota přirozeného volebního prahu, která je způsobena zejména velikostí volebního obvodu.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá zejména vztahem a interakcemi mezi španělským volebním a stranickým systémem. Volební systém je již od přechodu k demokracii zaveden jako poměrný, avšak produkuje většinové výsledky, což je způsobeno nastavením určitých parametrů volebního systému. Stanovená hypotéza práce byla, že tento zavedený volební systém utváří konkrétní podobu stranického systému. Tato podoba vytváří zvýhodňující postavení dvou velkých politických stran, což se i pomocí výsledků voleb a simulováním fungování jednotlivých proměnných potvrdilo. Příčinou kombinací několika faktorů volebního systému, dochází ke zvýhodnění postavení dvou velkých politických stran, které jsou ve volbách nadreprezentovány, oproti malým politickým stranám.

Práce na začátku teoreticky analyzovala podstatu problémů volebních a stranických systémů a představila přístupy několika autorů. Důležitou součástí teorie byly tzv. Duvergerovy zákony o vlivu volebního systému na stranický, které byly publikovány roku 1951 francouzským politologem M. Duvergerem, později byly z části vyvráceny a přeformulovány G. Sartorim, jenž obohatil jeho prvotní dělení stranických systémů na základě počtu stran a přidal k početnímu kritériu kritérium ideologické a vytvořil tak novou typologii stranických systémů, která byla využita při dělení jednotlivých fází stranického systému ve Španělsku.

Další část práce se zaměřovala na jednotlivé volby od roku 1977 po rok 2015 a na důležité události je doprovázející, čímž se zabývaly taktéž stanovené specifické otázky. U výsledků voleb byla vždy zmíněna míra proporcionality. Proporcionalita volebních výsledků je vyvozena nikoli z indexů, ale srovnáním procentních zisků stran a mandátů. V první fázi umírněného pluralismu 1977–1982 dominovala systému strana UCD, jež byla hlavní politickou stranou v období tranzice. UCD společně s PSOE byla systémem nadreprezentována. Ve volbách roku 1979 získala UCD o 13 % mandátů více než procent hlasů, což byl nejvíce disproporční volební výsledek vůbec, PSOE byla nadreprezentována o 4 %. A třetí PCE byla naopak systémem znevýhodněna. Proporcionalita voleb se postupně zvyšovala, avšak stále zde byla znatelná disproporcionalita. Přechod k demokracii nastal po smrti diktátora F. Franca, vládu převzal panovník Juan Carlos. Nejdůležitější osobou

v porevolučním období byl Adolfo Suárez, který se podílel na demokratizačních reformách. Mezi stěžejní události patřilo přijetí politické reformy roku 1976, jež povolila existenci politických stran a zavedla dvoukomorový parlament. O rok později byla legalizována Komunistická strana Španělska PCE a v roce 1978 byla zavedena Ústava, jež je platná dodnes a je velmi rigidní.

Druhá fáze systému predominantní strany nastala po úpadku UCD, trvala v období od 1982–1993, byla charakteristická výsádním postavením Dělnické socialistické strany Španělska PSOE, jež byla nadreprezentována o více než 9%, další politické strany měly významně nižší zastoupení, to se týkalo zpravidla středně velkých stran umístěných na třetím a čtvrtém místě. Ani strana AP se svým volebním ziskem nemohla straně PSOE rovnat a být jí relevantním soupeřem i přesto, že byla taktéž zvýhodněna, stejná situace se týkala strany PP, jež poprvé kandidovala ve volbách 1989. Mezi nejdůležitější události patřilo zapojení Španělska do evropských struktur, vstup do ES a NATO, přičemž po celou dobu muselo Španělsko čelit stagnaci v období ekonomické krize.

Fáze bipartismu započala v roce 1993 posledním vítězstvím PSOE ve volbách, avšak rozdíl mezi ziskem mezi první a druhou stranou nebyl již tak markantní. Pro vytvoření vládní většiny bylo zapotřebí najít podporu u menších regionálních stran. Ve volbách roku 1993 byla první PSOE a druhá PP byla opět systémem nadreprezentována, naopak třetí IU získala výrazněji menší zastoupení, než které by odpovídalo jejímu procentnímu zisku hlasů. Následující volby v roce 1996 již vyhrála Lidová strana PP, nadreprezentace prvních dvou stran byla však opakujícím se jevem, stejně tak podreprezentace třetí strany IU, výjimkou byly volby 2000, kdy disproporcionalita u druhé a třetí strany nebyla natolik významná. Volby roku 2004 byly silně ovlivněny událostmi před konáním voleb. Kvůli obvinění teroristické skupiny ETA z útoků v Madridu vládní stranou PP, které se později ukázalo jako neoprávněné, zcela změnil výsledek voleb. Po vítězství opoziční strany PSOE došlo již potřetí k alternaci vládní strany, čímž se naplnilo kritérium bipartismu, v následujících volbách si dokonce strany rozdělily více než 90% mandátů. Volební výsledky přinesly zásadní změnu v dosavadním diskurzu, PSOE ani PP nejsou kvůli nižším voličským preferencím schopny sestavit jednobarevnou

vládu, i přestože jejich nadreprezentace v systému stále trvá, naopak malé nové strany se i přes jisté znevýhodnění dokázaly prosadit s více než 23% mandátů. Vládní vyjednávání v době psaní této práce stále pokračují.

Nejdůležitější část práce zkoumala, jaké hlavní aspekty volebního systému jsou zodpovědné za podobu stranického systému. Pro zhodnocení byly užity proměnné, které lze legislativně měnit a mají přímý vliv na formování stranického systému. U těchto proměnných bylo zprvu popsáno jejich postavení a fungování v poměrných volebních systémech. Mezi nejdůležitější parametry určující výslednou podobu stranického systému, jež byly vybrány pro potřeby této práce, jsou velikost volebního obvodu (district magnitude) a volební formule (electoral formula), jejichž důležitost potvrzují např. autoři S. S. Shugart, R. Taagepera a A. Lijphart. Jako nejdůležitější proměnná se potvrdila velikost volebního obvodu, nastavení jiných proměnných totiž přímo souvisí s velikostí volebního obvodu.

Malé volební obvody, které tvoří většinu všech obvodů, způsobují disproporcionalitu volebních výsledků, kdy dochází k nadreprezentaci velkých stran a jevu známém jako malapportionment, kdy občané větších volebních obvodů jsou výrazně méně reprezentováni svými zástupci v parlamentu než občané malých volebních obvodů. To potvrdilo i srovnání dvou regionů Castilly y Leone, jež je rozdělena do devíti malých volebních obvodů a Madridu, jež je samostatným volebním obvodem. V malých volebních obvodech dochází taktéž k redukci politických stran, což bylo prokázáno srovnáním malého obvodu La Rioja a velkého obvodu Valencie. S velikostí volebních obvodů souvisí i volební formule. Zavedený D'Hondtův dělitel způsobuje jistou disproporci výsledků a nadreprezentaci velkých stran. Modelově užitý Sainte-Laguého dělitel zvýhodnil naopak malé politické strany, ale přesto byla míra disproporcionality v malých obvodech vysoká. Se zvyšující velikostí obvodů se zvyšuje i proporcionalita volebních výsledků. Sainte-Laguého dělitel může ve velkých obvodech zajistit více proporční výsledky, v malých volebních obvodech je však podobně disproporční jako D'Hondtův dělitel. Volební formule má tedy menší vliv na stranický systém než velikost volebního obvodu, to souvisí i s faktem, že je na něj přímo navázána.

Za třetí proměnnou byla vybrána uzavírací klauzule, která je jistě dalším nesporným důležitým prvkem v poměrných volebních systémech. Ve Španělsku však nemá natolik znatelný reduktivní účinek jako v jiných státech Evropy s poměrným volebním systémem. Uzavírací klauzule (legal threshold) je stanovena níže, než je přirozený volební práh (electoral threshold), tudíž největší vliv na snížení počtu stran v systému má právě přirozený volební práh. Jako dominantní proměnnou systému ji považuje např. Arend Lijphart, problematické však je její velmi úzké propojení s velikostí volebního obvodu, tím pádem ji nelze brát za zcela nezávislý prvek systému. Na druhou stranu lze díky ní sledovat ještě větší vliv předešlých dvou proměnných.

V bakalářské diplomové práci se potvrdilo, že určité nastavení prvků volebního systému má významný vliv na formování stranického systému, a to zejména velikost volebního obvodu. Nedostatek práce může vyplývat z nedostatečného analyzování zmíněných proměnných a neanalyzování jiných možných proměnných, které jsou taktéž důležité pro formování stranického systému, což souvisí s omezeným rozsahem práce. Vhodným nástrojem by bylo taktéž kombinování institucionálního přístupu se sociologickým, který byl zmíněn v teoretické části a užít další statistické metody pro lepší pochopení tohoto kauzálního vztahu. Zmíněná poznámka může být nosná i pro další možný výzkum. Česká politologie doposud není v oblasti volebních systémů dostatečně zmapovaná, totéž se týká zpracování stranického systému Španělska. Aktuální informace bylo nutné doplnit ze zahraničních internetových zdrojů.

Seznam zkratek

ETA – Euskadi Ta Askatasuna

PCE – El Partido Comunista de España (Komunistická strana Španělska)

UCD – Unión de Centro Democrático (Svaz demokratického středu)

AP – Alianza Popular (Populární aliance)

PNV – Partido Nacionalista Vasco (Nacionalistická baskická strana)

PSOE – Partido Socialista Obrero Español (Socialistická a dělnická strana Španělska)

CiU – Convergència i Unió (Konvergence a jednota)

HB – Herri Batasuna

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)

CDS – Centro Democrático y Social (Sociálně demokratický střed)

PP – Partido Popular (Lidová strana)

IU – Izquierda Unida (Sjednocená levice)

CC – Coalición Canaria (Koalice pro Kanárské ostrovy)

ERC – Esquerra Republicana de Catalunya (Republikánská levice Katalánska)

PAR – Partido Aragones (Strana Aragonie)

UPyD – Unión Progreso y Democracia (Unie pokroku a demokracie)

BNG – Bloque Nacionalista Galego (Nacionalistický blok Galicie)

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Znázornění konfliktních linií podle S. Rokkana a S. M. Lipseta.....	18
Tabulka č. 2: Výsledky voleb roku 1977	31
Tabulka č. 3: Výsledky voleb roku 1979	33
Tabulka č. 4: Výsledky voleb roku 1982	37
Tabulka č. 5: Výsledky voleb roku 1986	38
Tabulka č. 6: Výsledky voleb roku 1989	39
Tabulka č. 7: Výsledky voleb roku 1993	41
Tabulka č. 8: Výsledky voleb roku 1996	42
Tabulka č. 9: Výsledky voleb roku 2000	43
Tabulka č. 10: Výsledky voleb roku 2004	44
Tabulka č. 11: Výsledky voleb roku 2008	45
Tabulka č. 12: Výsledky voleb roku 2011	45
Tabulka č. 13: Výsledky voleb roku 2015	46
Tabulka č. 14: Srovnání velikostí volebních obvodů dle rozdělení M. S. Shugarta a R. Taagepera	50
Tabulka č. 15: Porovnání alokace mandátů pomocí rozdílných volebních formulí v obvodě o $M = 5$	53

Literatura

- Aron, Raymond. 1999. *Historie XX. století*. Praha: Academia
- Artera, U. Antonio, Juan R. Campistol, José M. J. Zamora, Carlos S. Serrano. 1995. *Dějiny Španělska*. Praha: Lidové noviny
- Blondel, Jean. 1960. „Party Systems and and Patterns of Government in Western Democracies“ *Canadian Journal of Political Science* 1 (2), 180–203. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>> (29.3.2016)
- Cabada, Ladislav, Michal, Kubát. 2007. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk
- Dahl, Robert. 2001. *O demokracii*. Praha: Portál
- Dančišin, Vladimír. 2005. *O nedokonalosti volebných procedúr*. Prešov: Reproma Prešov
- Dvořák, Pavel. 2014. „Španělské regionální politické strany a jejich postoje ke státu autonomií.“ *Politologická revue* 20 (2): 63–64
- Dvořáková, Vladimíra, Jiří, Kunc. 1994. *O přechodech k demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON
- Fiala, Petr, Maxmilián, Strmiska. 2009. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal
- Gallagher, Michael, Paul, Mitchell. 2005. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press
- Gunther, Richard. 1989. „Electoral Laws, Party Systems, and Elites: The Case of Spain“ *The American Political Science Review* 83 (3), 835–858. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>> (29.3.2016)
- Hloušek, Vít. 2002. „Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny.“ *Politologický časopis* 9 (4): 398–414

- Hloušek, Vít, Lubomír, Kopeček. 2010. *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing
- Charvát, Jakub. 2010. „Volební manuál nejen pro prvovoliče.“ *Listy.cz* 8 (2).
Dostupné z: <<http://www.listy.cz>> (13. 4. 2016)
- Chytílek, Roman, Dalibor Čaloud, Tomáš Lebeda, Jakub Šedo. 2009. *Volební systémy*. Praha: Portál
- Chytílek, Roman, Jakub Šedo, Marián Belko, Dalibor Čaloud, Vlastimil Havlík, Petr Hušek, Nikola Hynek. 2004. *Volební systémy*. Brno: Masarykova univerzita
- Klíma, Michal. 2000. „Poměrný „nepoměrný“ volební systém.“ *Politologický časopis* 7 (4): 334–361
- Kubát, Michal. 2000. „K diskuzi o změně volebního systému.“ *Politologický časopis* 7 (3): 282–284.
- Kunc, Jiří. 2000. *Stranické systémy v rekonstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON
- Lebeda, Tomáš. 2001a. „Hlavní proměnné proporčních volebních systémů.“ *Sociologický časopis* 37 (4): 425–448
- Lebeda, Tomáš. 2001b. „Přirozený práh volebních systémů, teorie a realita.“ *Politologický časopis* 8 (2): 134–149
- Lebeda, Tomáš. 2006a. „Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů.“ *Sociologický časopis* 42 (5): 883–912
- Lebeda, Tomáš. 2006b. „Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření volební proporcionality.“ *Sociologický časopis* 42 (4): 657–681
- Lebeda, Tomáš. 2008. *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum

- LeDuc, Lawrence, Richard, G. Niemi, Pippa, Norris. 2002. *Comparing democracies 2. New Challenges in the Study of Elections and Voting*. London: Sage Publications
- Lijphart, Arend. 1984. *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. London: Yale University Press
- Lijphart, Arend. 1994. *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies 1945-1990*. Oxford: Oxford University Press
- Lijphart, Arend, Bernard, Grofman. 2003. *Electoral Laws and their Political Consequences*. New York: Algora Publications
- Lipset, M. Seymour, Stein, Rokkan. 1967. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press
- Nohle, Dieter. 2009. *Wahlrecht und Parteiensystem : zur Theorie und Empirie der Wahlsysteme*. Opladen: Budrich
- Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
- Novák, Miroslav. 2015. „Takzvané „sociologické zákony“ Maurice Duvergera: jejich postupné formulování a jejich metodologické aspekty.“ *Sociologický časopis* 51 (1): 3–39.
- Novák, Miroslav, Tomáš, Lebeda. 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Vydavatelství Aleš Čeněk
- Parlamentní institut ČR. 2002. „Volební systémy ve vybraných zemích Evropy“. Srovnávací studie, únor 2002 (online; Pdf). Dostupné z: <www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=26412> (24. 2. 2016)
- Parlamentní institut ČR. 2008. „Španělsko – volby 2008“. Vybraná témata, květen 2008 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=3>> (9. 4. 2016)
- Pešková, Adéla, Zuzana, Řiháková. 2010. „Volební systémy – recenze knihy.“ *Politologický časopis* 17 (2): 219–224. Dostupné z: <<http://www.politologickycasopis.cz>> (13. 4. 2016)

Pšeja, Pavel. 2005. *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

„Mapa volebních obvodů Španělska“ *Guía España* (online). Dostupné z: <<http://www.guiaespana.net/mapas-espana.html>> (18. 4. 2016)

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury

„Spain’s Socialist Leader Gains Support to Head Government“ *The Wall Street Journal*, 24. 2. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.wsj.com/articles/spains-socialists-centrist-ciudadanos-reach-first-post-election-breakthrough-1456313723>> (15. 4. 2016)

Springerová, Pavlína. 2008. „Analýza španělských voleb 2008.“ *CEVRO revue* 8 (3). Dostupné z: <<http://www.cevro.cz>> (10. 4. 2016)

Strmiska, Maxmilián. 2001. „Volební systémy a stranicko-politické soustavy: ‚silné‘ volební systémy, stranické systémy a Sartoriho volební zákony.“ *Středoevropské politické studie* 3 (4). Dostupné z: <<http://www.cepsr.com>> (5. 4. 2016)

Strmiska, Maxmilián, Vít Hloušek, Lubomír Kopeček, Roman Chytílek. 2005. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál

„Španělé rozhodují ve volbách, zda se lidovci udrží u moci“ *Ceskatelevize.cz*, 20. 12. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1638446-spanele-rozhoduji-ve-volbach-zda-se-lidovci-udrzi-u-moci>> (15. 4. 2016)

„Španělsko těsně před volbami v roce 2004 zažilo nejhorší teroristický útok v dějinách“ *Ceskatelevize.cz*, 11. 3. 2008 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1460813-spanelsko-tesne-pred-volbami-v-roce-2004-zazilo-nejhors-i-teroristicky-utok-v-dejinach>> (10. 4. 2016)

Taagepera, Rein, S. Matthew, Shugart. 1989. *Seats and Votes: The Effects and Determinant of Electoral Systems*. New Haven: Yale University Press

„The Podemos revolution: how a small group of radical academics changed European politics“ *The Guardian*, 31. 3. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.theguardian.com/world/2015/mar/31/podemos-revolution-radical-academics-changed-european-politics>> (15. 4. 2016)

Tusell, Javier. 2007. *Spain: From Dictatorship to Democracy 1939 to the Present*. Oxford: Blackwell Publishing

„Ve španělských volbách drtivě zvítězili lidovci“ *Ceskatelevize.cz*, 20. 11. 2011 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1208701-ve-spanelskych-volbach-drtive-zvitezili-lidovci>> (13. 4. 2016)

„Volby ve Španělsku vyhráli lidovci, končí éra jednobarevných vlád“ *ČTK České noviny*, 21. 12. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/volby-ve-spanelsku-vyhrali-lidovci-konci-era-jednobarevných-vlad/1295031>> (15. 4. 2016)

„Volební klauzule“ *Institut politického marketingu*, 2013 (online). Dostupné z: <<http://politickymarketing.com/slovník/volebni-klauzule>> (25. 2. 2016)

„Výsledky voleb“ *Ministerstvo vnitra Španělska*, 2016 (online). Dostupné z: <<http://infoelectoral.interior.es>> (15. 3. 2016)

„Výsledky voleb roku 2015“ *Ministerstvo vnitra Španělska*, 2015 (online). Dostupné z: <<http://resultadosgenerales2015.interior.es/congreso/#/ES201512-CON-ES/ES>> (18. 4. 2016)

Ware, Alan. 2009. *The Dynamics of Two-Party Politics. Party Structures and the Management of Competition*. New York: Oxford University Press

Ženíšek, Marek. 2006. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk

Abstrakt

Tato bakalářská diplomová práce se zabývá stranickým a volebním systémem ve Španělsku. Cílem práce je zjištění, jak volební systém ovlivňuje podobu stranického systému a jaké aspekty poměrného volebního systému mají největší podíl na formování stranického systému Španělska. Zejména se práce zaměřuje na vliv volebního systému na stranický skrze tři stanovené hlavní proměnné: velikost volebního obvodu, volební formule, uzavírací klauzule a následně přirozený volební práh. Další část práce se zaměřuje na výsledky jednotlivých voleb a jejich proporcionalitu. Hlavní období španělského systému jsou dělena do tří fází podle charakteru stranického systému. Fáze systému jsou rozděleny podle teorie G. Sartoriho stranického systému na fázi umírněného pluralismu, predominantní strany a bipartismu.

Klíčová slova: volební systém, stranický systém, účinky volebního systému, Španělsko, proporcionalita, výsledky voleb

Abstract

This bachelor thesis deals with the party and electoral system in Spain. The aim is to determine how the electoral system affects the party systems and which aspects of proportional electoral system have the biggest influence on the formation of the party system in Spain. Mainly the thesis focuses on the impact of the electoral system on the party system through three fixed main variables: district magnitude, electoral formula, legal threshold and consequently electoral threshold. Another part focuses on individual election results and their proportionality. The main period of the Spanish system is divided into three stages according to the character of the party system. Party system is divided according to the theory of Giovanni Sartori party system at the phase of moderate multipartism, the phase of predominant party and bipartism.

Key words: electoral system, party system, effects of electoral system, Spain, proportionality, the election results